

ADU

Nr. 52

29. Desember 1923

DAAMIDE TUALETTIDE SPETSIAAL-ÄRI

J. S A A R

Tallinnas, Narva mnt. 19.

Pakub austatud daamidele kõige suuremas valikus elegantsemaid viimaste Pariisi modellide järele valmistatud valmis õhtu- ja balli-tualette, siidi ja villaseid kleite, pluuse, kuubesid, pesu j. n. e. ja

tehakse tellimiste järele.

Töö osavate meistrite järelvalvel kiire ja korralik.

Hinnad väljaspool võistlust.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus

«PÄEVALEHT»

Kõige suurem graafikatööstus Eestis

Kõige uuemate võimalusega sisseseatud

trüki koda

Kõige suuremad ja täielikumad rotatsioonmasinad, kiipressid ja ladumasinad. Kõige mitmekesisem trükitähtede valik j. n. e. j. n. e.

Litograafia

Offsettrükk

Kõige täielikum, moodsatte abinõudega töötav

tsinkograafia

valmistab võrdlemata hästi, kõige kiiremini ja korralikult kõiksugu graafilisi töid ja võib sellel alal oma täiesti uue sisseade tõttu paremate väljamaa sellekohaste ettevõtetele -- tulgesiti võistelda --

Töö kõige kiirem ja korralikum!!!

!!! Hinnad kõige mõõdukamad !!!

AGU

KIRJANDUSE, KUNSTI JA KULTUURI AJAKIRI

1. JUULIST 31. DETSEMBRINI
1923. A.

TOIMETAJA ED. HUBEL

VÄLJAANDJA TALLINNA EESTI KIRJASTUS-ÜHISUS

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükikoda, Pikk tän. 2.

Sisu.

Juhtkirjad:

	Ajakirja nr.
Kino. R. Roht	27
Tuleviku sõda. R.	28
„Usklikud“ ja „uskmatud“	35
Nagu viie aasta eest	36
Kunst lugeda. Albert Cim'i järele H. K.	37
Jälle üks ajajärk	39
Greeka enne ja nüüd	40
Liigne toredus. R. R.	41
Sääsekurnamine ja kaameliteneelamine	43
Suurim hädaoht	44
Meelsus. E. T-n.	44
Viis aastat	45
Saksa riigi lagunemise hädaoht	46
Meie viimne rahupaik. Surnutepüha puhul	47
Eesti vapiküsimus	48
Parlamendimäng. Guglielmo Ferrero järele	49
Rahuvürst. E. T-n.	51
Aasta lõpul. Ed. H.	52

Romaanid:

Lord Nelsoni viimane armastus. H. Schumacher. Tõlk. E. J.	27—50
Dr. Gravenhagi surm ja tema juhtumised pärast seda. Sven Elvestad. Tõlk. J. M.	41—52

Novellid ja jutud:

Ema ja tütar. P. Altenberg. Tõlk. I. K.	27
Spartakuse mäss. Hans Land'i jutustus	27—30
Karistatud kääbus. Wilhelm Schmidtbonn. Tõlk. H. K.	28
Rohutirtsude mäng. Gustav Meyrink	28
Leping. Frederic Boutet. Prantsuse keelest M. S. Hri-Hri. Katke novellist „Hiina naine“. J. V. Jenseni järele I. K.	30
Kvadratusel prillid. Roda Roda järele	30
Keisri tarkus. Claude Farrère. Kogust „Fumée d'opium“. Tõlk. H. Maasing	31
Kajak. Karl Rumor	31—32
Teatrikiri. Manfred Kyberi järele K. P.	31
„Sa pead mind meele tuletama —“. Hermann Bang. Tõlk. Odasiil	32
Naine. Richard Roht	33
Risti-äss. Ludvig Anzengruber. Tõlk. E. J.	33
Katkine kruus. J. Parijõgi	34
Kismet. Idamaa legend. Hans Reiteri järele	34
Puusepp Reos. Peet Vallak	35—36
Polikuschka. Leo Tolstoi. Tõlk. I. M.	36—41
Lummutuses. Juhani Aho. Tõlk. Fr. Tuglas	36
Tasu. John Galsworthy. Inglise keelest — s	36
Leitnant Laane surm. Jüri Kaos	37
Õudne pilt. Jaapani muinasjutt. Tõlk. —li	38
Seemendivabrik. J. Parijõgi	39
Madonna mesilastega. Paul Steinmülleri „Röömu-rapsoodiast“ J. N.-V.	39
Ideaal. G. Rodenbachi järele J. K.	40
Kurat ja abielu. Alice Berendi järele R. L.	41
Kivine Kristus. Jüri Andreller	42

	Ajakirja nr.
Uued saapad. J. Parijõgi	42
Kriika Kusta armastus. R. Roht	43—44
Metsa vürst. Daani kirjaniku Helge Kaarsbergi järele J. R.	43
Bürgermeisteri talvepalitu. P. Nansen. Tõlk. E. J.	45
Hispaania neiu. Hans Bethage järele R. L.	45
J. H. Obereiti külaskäik ajakaanidele. Gustav Meyrink. Tõlk. —li	46
Tantsiv hingekarjane. Werner von der Schulenburg. Tõlk. J. K.	47
Tõel. J. Parijõgi	47
Vang Tsung Tse. J. V. Jenseni järele Lp.	48
Vana Agnes. Selma Lagerlöf. Tõlk. J. N.-V.	48
Punane auto. Roslavlev'i järele — rb	49
Kaks miniatüüri. P. Altenbergi järele Homo	49
Ganza'de püha. Katke René Marani neegriromaanist „Batuala“. Tõlk. A. R.	50
Jumalarahu. Selma Lagerlöfi novell. Tõlk. J. N.-V.	51
Pahandus. J. Parijõgi	51
Næratus. Linnankoski jutuke. Tõlk. J. W.	51
Tshadra. Maurus Jokai järele	52
And. G. Duhamel'i järele	52
Patu vili. A. Tsehovi järele	52

Luuletused:

Persia luule. Omar-i-Khajjam	28
Julianusele. H-a.	30
Persia luulest. G. O.	31
Hunt. Juhani Jaik	32
Lilit. H-a	35
Nõmme lilled. Saaremaale. Myosotis	36
Näki tütar. Mart Raud	37
Tulsidas. Rabindranath Tagore. Kaarel Kaljo tõlge	38
Vikingi tütar. Myosotis	40
Mu surmale. H-a.	41
Rikastele. Edward Carpenter'i järele	42
Üks tee. H-a	42
Tõllu ülestõus. Üles kirjutanud M. J. Eisen	43
Eleegia. Jaan Kärner	44
Aednik. Rabindranath Tagore. Tõlk. J. A.	47
Oh sõbrad, ei lase ma öelda. Juhani Liiv	48
Ta lendab mesipuu poole. Juhani Liiv	48
Ennustus. Hella Aimra	51
Sinine preili. Myosotis	52
Alma mater'ile. Kreutzwald	52

Teaduslikud kirjatükid:

Võitlus Tshomo-Lungma, maakera kõrgema mäeharja pärast. Walter Flaig. Tõlk. J. M.	27
Blaise Pascal	27
Mis on antroposoofia? Co.	28
Polaarvalgusest. Prof. dr. Adolf Marcuse'i järele	28
Hiinlased esimesed Ameerikas käijad. H. P.	28
Esimesed rahad. Kultuur-etnograafiline kirjeldus. Eestist. Kaak	29
Sokrates. G. O.	31
Suguhaigused ja kõlblus. Prof. A. Paldrock	31—32

Huuetika. Dr. Richard Coudenhove-Kalergi. Tõlk. H. K.	32
Hieroglüüfide saladuse lahendamine. Jar. Černý. Eestist. F. Vahtkerl	32
Muistsed muumiad ja püramiidid Egiptuses. Eestist. Kaak	33
Maakera ürgjoud. (Reclus, Soupan'i ja Suessi andmetel) K. A.	34—35
Psükhomeetria. Henr. V.	36
Astrofüüsika. G. O.	36
Maailma kirjasüsteemid Kui maapind kõigub. Jaapani maavärisemise puhul. Prof. B. Lindemanni ja E. Reclus' andmetel K. A.	37—38
Loodusrahvaste väljasurevus. H. Fehlingeri jä- rele H. K.	38
Ajalooline Jeesus. Jeesuse sündimine. Dr. Ditlef Nielsen. Daani keelest L.	39
Veel maavärisemisest idas. Alfons Paquet jä- rele —l.	39
Ajujää, jäämäed ja ilmad. Dr. Heinrich Karrer'i järele —as.	40
Esimene tervitus. J. Berliini kultuur-etnograafi- line kirjeldus. Eestist. Kaak	40
Arstid ürgajal	40
Unenägede psühholoogia. Närviarst dr. K. Lellep Väikeste loomade hüglahitused. Ed. Kränig'i järele R. L.	41
Nälgivate hingeelu. Ainetel dr. K.	42
Tahtelised liigutused mitmesuguste inimtõugude juures. Prof. dr. Adolf Basler'i järele	42
Esimene sõna. Berlin. Eestist. Kaak	46
Kõlbluse määrast ja põhjendusest. C. O.	46
Millal meie sureme? Dr. G. Wolff'i järele	47
Ehituskunsti ajaloo	49
Telepaatia ja selgelnägemine. Tõlk. H. L.	52

Ajaloolised kirjatükid ja dokumendid:

Rakvere linn 700-aastane. J. P.	27
Eesti vabadussõja viimane suurvõitlus. Õnnetu Ümera lahing 1223. a. kesksuvel. H. P.	29
Leitnant Schmidt'i romaan. Mark Slonim. Vene keelest J. M.	34
Viljandi kurblooline langemine seitsmesaja aasta eest. H. P.	35
Tallinna teine piiramine seitsmesaja aasta eest. H. P.	35
Kuidas mina Rasputini tapsin. Vladimir Purish- kevitsh. Tõlk. J. A.	44—46
Mõned jooned Lihula mõisast ja alevist. T. B.	45
Lisaks Rasputini tapmisloole. Tõlk. J. A.	47
Nikolai II päevaraamat	47—48
Eestimaa nõidade põletamine. M. J. Eisen	49—50
Kaarli kiriku ja koguduse minevikust. Andmed 16. aastasajast tänapäevani. A. Kampf	50

Kirjandus:

Lapse sünd. Gustav Suits'i ballaad. Äрни Raudoja Karl Krimm. Tema 60 a. sünnipäeva meele- tuse puhuks, 29. (16.) juuliks 1923 a. Jakob Põllumees	29
Jaani Kärner'i romaan „Inimene ilma eluloota“. Äрни Raudoja	30
	13

Friedrich Kuhlbars. Luuletaja 82 a. sünnipäeva ja 60 a. kirjandusliku tegevuse mälestami- seks. Äрни Raudoja-Roose	33
Sophie Vardi: „Sirelid“. Ado Kalamees	35
Hermann Jänese „Taevaminek“. A. Roose	39
Dostojevski uues valguses	42
Molière'i võitlus arstide vastu. H. R.	45
„Looming“ nr. 6, oktoober 1923. A. Roose	48
Jaanalinnu sullega. Kirjandusl. fõljeton. August Alle	52
Kirjanik-õnnemängija. Dostojevskist	52

Kunst:

Kunstieli nõukogude Venemaal. Alfred Vaga Francisco de Goya graafikuna. Lehekülg His- paania kunstist. Alfr. Vaga	30
Mõtted „Estoonia“ juubeliõhtul. Hans Lauteri Hamlet. Jaan Lintrop	31
Eesti Kujutatavate Kunstnikkude Keskühingu tei- ne ülemaaline näitus. Alfr. Vaga	37
Jaani Koort maalijana ja kujurina. Tema kümneaastase toodangu näituse puhul. Alfr. Vaga	38—39
Naise inspireeriv mõju India kunstis. Dalip Singh Gill	40
	48

Majandus ja tehnika:

Eesti rahvapank	29
Shokolaadivabrik „Kave“	30
A.-s. „Massoprodukti“ süstatoöstuse osakond	31
Põllumajandusline kesktõhusus „Estonia“	32
Põhja Pank, a.-s.	32
Autode arenemine ja nende tulevik.	34
Uus kõrbelaev. W. Flaig'i järele H. K.	36
Eesti Laenu Pank.	37
	37

Kirjeldused:

Pärli Rootsimaa südames (katkend reisikirjast). G. E. Luiga	30
Väike rännak Harzi mägestikku ja Brockeni otsa. A. V.-s.	32
Reisimärkused Soomest. A. Rebasov	34
Pildid Hiiumaalt. V-r	42
Võrumaalt. J. J.-k.	43
Hommikumaa praegusel ajal. Haarem. Ainetel H. L.	44
Asunikude elamud. Viator	44
Baltiski-Pakerort-Leetse. A. Kõõgardal	45
Afganistan. Dalip Singh Gill	48
	52

Mõndasugust:

Numbrites: 29—31; 33—37; 39—49; 51, 52.

Nali:

Numbrites: 27—29; 31; 33—39; 41—52.

Male:

Numbrites: 48—52.

EESTI NEIU.

Graniit.

J. Koort.

**KIRJANDUSE,
KUNSTI JA
KULTUURI
AJAKIRI**

**TOIMETAJA
ED. HUBEL
VÄLJAANDJA
TALL. ESTI
KIRJ.-ÜHISUS**

ILMUB IGA NÄDAL

I AASTAKÄIK

TOIMETUS JA TALITUS TALLINNAS, PIKK TÄNAV 2

TOIMETAJA KÕNETUNNID ÄRIPÄEVIL 1-2

A A S T A L Ö P U L .

Aasta on jälle möödas ja iga üksik inimene, iga rahvas ning kogu inimkond teeb lõpuarvet.

Kui suur osa inimestest ei pea, õiglased ja avalikud olles, tunnustama, et nad sel aastal sammugi edasi pole läinud, ainult tagasi. Tagasi vaimliselt, kõrgemaid huvisid kõrvale jättes, unustades ehk madalamate vastu vahetades; tagasi kõlbliselt, ausust ja teisi vaidlemataid vourusi kaotades; tagasi, selle kõrval ehk ka majandusliselt, kuigi seda külge inimese väärtuse mõõdupuuks ei või lugeda.

Ka suur osa rahvastest ei ole sel aastal edasi läinud, vaid tagasi. Seal on näiteks Saksa rahvas. Aasta algusest siamaale on ta kui mäest alla veerenud ja raske on öelda, missugune külge siin enam on kannatanud, vaimline või majandusline.

Ka Vene rahvas ei saa aastat aktiivse bilansiga lõpetada.

Küsitav on niisugusegi rahva edasijõudmine, nagu on inglased. Tööta tööliste arv ei vähene, parteide vahekorrad lähevad teravamaks, vana aasta lõpeb raske valitsuskriisi tähe all. Kus on seal edu?

Kus on kogu inimkonna silmnähtav edasijõud? Vaen rahvaste vahel ei ole vähenenud, rõhumine tugevamate poolt, kus see võimalik, ei ole nõrkenud, sõdade vastu valmistamine on täies hoos...

Agateadus, uued ülesleidused! Võib mõni naiivne tsivilisatsiooni jumaldaja hüüda.

Enne 1914. aasta sõja algust võis sellest ehk vaimustatud olla. Nüüd teame ometi, et suuremad leidused pannakse inimkonna ja kultuuri hävitamise teenistusse.

Agateadus, kõigist neist tumedaist mõtetest aasta lõpul, tahaksime ometi hüüda:

Ta liigub siiski, ta areneb siiski, niihästi inimkond kui ka üksikud rahvad!

Kui ka silmaga nähtavat edu ei ole, usume siiski, et areng edasi kestab, et ka ajutised, tagasimineked ja isegi katastroofid arenemist edasi viivad, et mingi loov jõud inimkonda ja rahvaid edasi kannab, kuigi sagedasti konarlisi ja kõveraid teid mööda. Nagu kunstniku iga kriips tingimata edu ja teose valmimist ei tähenda; nagu kunstnik sagedasti maha kustutama ja parandama peab, nii teeb loov jõud inimkonda ja rahvaid arendades. Nagu laps kõndima õppides sagedasti kukub, verise ninaga üles tõuseb, aga sellepärast liikumistungi ei kaota ja kõndimiskatseid ei katkesta, nii ei heida meelt inimkond ja rahvad pärast suuri õnnetusi, pärast kohutavaid katastroofe ja meeleletuid eksisamme. Uuesti tõusevad rahvad ja lule, ühed enam teised vähem õpetust võttes ja jätkavad edasitungimist arenemise teel, aetud sisemisest tungist areneda, täiendada. Kas meist keegi seda arenemistungi ja arenemise tarvilikkust filosoofiliselt põhjendada oskab või ei, see on ükskõik. Kõige suuremad inimkonna heategijad, kõige suuremate ja kasulikumate leiduste tegijad, kõige targemad ühiskonna uuendajad ei ole harilikult mitte oma tegusid filosoofiliste targutustega põhjendanud ega selleks tarvidustki tunnud. Neil on usk olnud oma tegude tarvilikkuse ja kasulikkuse, samuti on neil usk olnud, et parem osa inimkonnast seda õieti hinnata oskab.

Kui nüüd keegi tuleks ja seletada katsuks, et rahvad ja kogu inimkond ei arene, et nad kadule ja peatsele hävinemisele on pühendatud, et see hävinemine on alanud juba ja sellepärast ei maksagi jõudu pingutada, et arenemist edasi viia, parem panna käed rüppe ja lasta minna

kuidas läheb, — kui keegi tuleks ja nõnda ütleks, siis peaksime teda sõgedaks ja täie õigusega. Võib olla, et üksikud rahvad nagu üksikud inimesedki on oma elutöö teinud ja hakkavad näitelavalt taganema. Võib olla, et kord inimkondki oma ülesande täitnud on ja kaob, aga ons inimkonnaga ühes vaimline elu ja areng lõppenud?! Maailm on suurem kui meie teda näeme ja areng on kaugemate ning sügavamate ülesannetega kui meie seda positiivse teaduse abil tunneme.

Sellepärast ei suuda meid pessimistlikeks te-

ha läinud aasta väärsammud, eksimised, kriisid, ajutised seisakud ega nähtavad tagurpidimine kudki. Meie peame neist õppima, kui veel raskemini ei taha kannatada ja kallist õperaha maksta. Aga siis läheme edasi, uskudes, kõigest hoolimata, mingisugust arenemismõtet ja leides inimkonna arenemiskäigus loova jõu tööolovat, ükskõik kuidas seda ka nimetame: Jumalaks, Loovaks Vaimuks või Igaveseks Seaduseks. Ta töötab iga üksiku inimese läbi ja selle ülesanne on võimalikult täielik ja kõlbulik tööriist olla.

Ed. H.

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi maja Võrus,
kus lauluisa kaua aega elas.

TARTO ACMA MAATERICE

WIERÜMNE AASTA LÕPETUSE RÕEMO-PÜHAL SEL 12 DEETSEMBRIL 1852

ANNAB TÄNO JA SOOWIB ÕNNE

EESTI TARKADE KOGODUSE NIMEL

FR. KREUTZWALD.

*Sind teretame, koidowiiro,
Mis tänast pääwa sünnitas,
Ja täname sind, aea kiiro,
Mis meie iga rinnitas:
Et selle pääwa rõemo tähte
Weel ihosilm sai nägema,
Kus eide kuldse pulma ehte
Meil ilo hakab tegema.*

*Ehk aasta saa poole wanust
Kül eidekene lõpetand,
Ja omast tarkus rikast tanust
Nii palju mehi õpetand:*

*Ei nähta siiski halli iuksid,
Ei kortsu otsal, palgi peal;
Waid neio kael ja neio niuksed
Weel eidekesel wanal eal*

*Ta paisund rinna wägew mesi
On üsna noor ja kosutaw,
Ehk imeks tuhat lapsokesi:
Ei lõpeks toito, wõsutaw!
Ja kuhu wõsu idu salwab,
Seäl ued põesad õitsewad;
Kül eide kaitsew silma walwab,
Et temal auuks nad suitsewad!*

Oh kuule mino kandle lugu
 Kui Saalomoni kõrgemat,
 Sa kuulus Tarto targa sugu,
 Ja ära põlga nõrgemat!
 Meid kõidab ühte wenna side:
 Üks rind, üks arm meid imetas,
 Üks tarkus, õpetuse-pide
 Meid Tarto poegiks nimetas.

„Ehk olgo ammet mit-
 metwiisi,
 Üks waim, üks tõsi ja üks
 tee
 On elustanud Tartoliisi
 Kui Taara õhko Ema-wee!
 Eks wana isa armo anne
 Meil ole kooli sigitand?
 Eks tema helde mure
 kanne
 Neid walitsejad ligitand:

Kes Ema jõe kuulsa
 kalda
 Teist Taara-paika ehitand,
 Kust Wanemuise laulo
 walda
 Meil' õhto wilul lehwi-
 tand?
 Kas muistne keele-keedo
 katal
 Ei suitse Taara hie mäel?
 Kas Ilmarise weski ratal
 Ei lua tarkust Ema-jõel?

Rask' raudse põlwe kur-
 na ormad

On Wene woli kustutand,
 Ja nälja-, sõa-, katko-surmad
 Kõik ühes wangi paelutand:
 Et raho aeg ja õnne põli
 Ka Eesti põldu õnnistaks,
 Ja nurme kidur õilme õli
 Siin tänast pääwa tunnistaks!

Sind täname, suur õnneandja,
 Kes Tarto kooli algustand!
 Ja kiidame Sind, hoolekandja,
 Kes asja senni jalgutand!
 Jah, Aleksander, Nikolaus,
 Teid Linda nisal suisutand,
 Ja Taaralaiste kaitse laus
 Suur Kalewi-poeg muisutand!

Mis wiina pärlid wahutasid:
 Waik-ohwriks Aleksandrile!
 Siis kõlksutagem koko klaasid:

Üks wiiwat Nikolaiiele!
 Su Keiser suur Eüropa wari,
 Tark nõuumees, tugi, kaitsew hool!
 Kus tuim ja läila rahwa kari —
 Seäl karastamas Wene-sool.

Sull' wiiwat, kõrge etteistja,
 Kes Keisri tahtmist toimetab,

Ja sigitab ei rinnapistja
 Meelt lastel' pähä loime-
 iab!
 Teil' wiiwat, wirgad kül-
 wi mehed,
 Kes waimo põldo seemen-
 dand,
 Kust täna rohelised lehed
 Jo õisi meil' ja wilja
 kann'd!

Nüüd põrandalle mõ-
 ned piisad
 Neil' põrmo kaisus uino-
 jail',
 Kell' kuulsamate jäljed,
 wiisad,
 Eenkujuks jarel käide-
 wail'! —
 Ja tuletagem wendi mee-
 le,
 Kes täna kaugel Ema
 weest,
 Kül sõudwad soowituse
 heäle
 Lahk' südamest ja klaasi-
 dest!

Nüüd, wennad, uest
 klaasid täide

Dr. Fr. R. Kreutzwald.

Ja kõrid hästi pingule:
 Siis wiiwat kõrgel! armsa eide
 Kuld pulma pääwa wingule!
 Jah, õitse, kaswa, kosu rohkest,
 Kui alles noorik mõrsja näul,
 Ja kingi rikast rüpe puhkest
 Ka noka wara laulo-käul'!

Et siis, kui sada lõpetanud
 Sa õiska-püha pidamas,
 Nii Eesti keele õpetanud,
 Kuis laulosõna ridamas:
 Et reeglimõedul wärssi jalga
 Seäl sino ilo kuulutab,
 Ei siiski lapse kätkit salga
 Mis regewärssi suulutab.

Foto. J. Niiluse kogutud Dr. Kreutzwaldi
 asjade ja kirjade kogust, senni avalde-
 mata luuletus.

PATU VILI.

ANTON TSHEHOV.

Kolleegia-assessor Migujev, kes oma hari-likul õhtusel jalutuskäigul oli, seisatas telegraafiposti juures ja ohkas sügavasti. Vast nädal tagasi tabas teda siinsamas kohas, kui ta õhtul koju minemas oli, tema endine toatüdruk Agnia ja ütles suure tigidusega:

„Oota juba! Kütan sulle sarnase sauna, et mäletad, kuid süütuid tütarlapsi eksitatakse! Lapse toon sulle ukse taha, kohtusse kaeban ja räägin su naisele...“

Ja nõudis, et tema nimele panka viistuhat rubia peab panema. Migujevil tuli see kõik meele ja ta ohkas veel kord, ja südame põhjast tuleva kahetsusega tegi endale etteheiteid tolle minutilise armuloo pärast, mis temale nii palju muret ja pahandust tõi.

Oma suvemajani jõudes, istus Migujev trepile puhkama. Kell oli punkt kümme ja pilvenurga tagant vaatas kuuserv. Tänaval ja suvemajade vahel ei olnud hingegi: vanad suvitajad olid juba magamas, nooremad jalutasid pargis. Mõlemais taskuis tuletikku otsides, et paberossi põlema süüdata, puudutas Migujev küünarnukiga mingi pehme asja vastu; ta vaatas samuti oma parema küünarnuki alla ja äkki kiskus ta nagu sarnasest hirmust viltu, nagu oleks ta enda kõrval madu näinud. Trepil üsna ukse juures lebas mingi komps. Mingi pikergume, mingisuguse asja sisse mähitud, mis käega katsudes vateeritud vaiba sarnane oli. Kompsu teine ots oli vähe lahti ja kolleegia-assessor tundis, kui oma käe sealt sisse pistis, midagi sooja ja märga. Hirmuga kargas ta püsti ja vaatas ringi, nagu kurjategija, kes vahtide käest põgeneda kaotseb.

„Ongi ukse taha toonud!“ ümises ta läbi hammaste, rusikaid pigistades: „Seal ta seisab... patu vili! Oh Issand!“

Hinmu, vilha ja häbi pärast jäi ta üsna kangeks. Mis nüüd teha? Mis naisele öelda, kui see teada saab? Mis ütlevad kaasteenijad? Jaoskonna ülem muidugi koputab talle kõhu pihta, puristab ja ütleb: „Soovin õnne... He-he-he... Juuksed hallid, aga kurivaim niuetes... Vana kelm, Semjon Erastovitsh.“ — Kogu suvitajaskond saab nüüd tema häbiloo teada ja auväärt perekonnaemad võib olla ei lase teda endi juure enam sissegi. Leitud lastest kirjutatakse ajalehis ja sel kombel käib vaese Migujevi nimi üle Venemaa!...

Suvila keskmine aken oli lahti ja selgesti oli kuulda, kuid Anna Filippovna, Migujevi

naine, õhtusööki korraldas; õue peal, üsna värvavate taga plögistas kojamees Jermolai bala- laikal haledat viisi... Kui laps korruga karjuma hakkaks, olekski saladus avalikuks tehtud. Migujev tundis võimatut tunni rutata.

„Ruttu... ruttu,“ pomises ta. „Silmapilk, ennem kui keegi ei näe. Viin ta kuhugi, panen mõnele teisele trepile...“

Migujev võttis kompsu ühte kätte ja tasa-kesi, ühepikkuste sammudega, et mitte kaht- lust äratada, läks mööda tänavat edasi...

„Imestamisväärt närume seisukord,“ mõtles ta, püüdes rahulikku nägu teha: „Kolleegia- assessor kõnnib lapsega tänaval! Oh Issand, kui keegi juhtub nägema ja aru saab, milles asi seisab, siis olen kadunud hing... Panen ta õige siia trepile... Aga ei, pea, siin on aknad lahti ja võib olla keegi vaatab. Kuhu teda küll panna? Ahaa, vaat, viin ta kaupmees Melkini suvila trepile. Kaupmehed on rikkad inimesed ja heasüdamlised... võib olla on veel tänuilukud ja võtavad kasulapseks.“

Ja Migujev otsustas lapsukest tingimata Melkini juure viia, olgugi et kaupmehe suvila oli tänava teises otsas, üsna jõe ääres.

„Kui ta mul ainult mitte kisama ei hakkaks, ehk siit kompsust välja ei kukuks,“ mõtles kolleegia-assessor: „Vaata kus ootamatu lugu! Kaenla all kannan elavat inimest just kui port- felli. Päril elav inimene, hing sees ja tundunud, nagu igaihel... Kui hästi läheb ja Melki- nid ta kasvatada võtavad, kes teab, mis siis temast veel saada võib. Võib olla, tuleb mõni professor, väeülem, kirjanik... Kõik on ju ilmas võimalik? Nüüd kannan mina teda kaen- la all, aga aasta kolme-, neljakümne pärast võib olla võtan ta ees mütsi maha...“

Kui Migujev nii mööda tühja kitsast täna- vat sammus, pimedas, pärnade varjus, näis temale korruga, et ta teeb midagi väga kole- dat ja kuriteolist...

„Aga kas see ei ole tõepoolest alatu!“ mõt- les ta. „Nii alatu, et alatumalt enam välja mõeldagi võimata on. Noh, miks meie õnne- tumat lapsukest nüüd tassime ühelt trepilt teisele? Kas tema selles süüdi on, et sündinud on? Ja mis on ta meile paha teinud? Närakad oleme... Lõbus on küll liugu lasta, aga kelku märke üles tassida — selle jätame süüdi tü- tarlaste hooleks. Vajad ainult selle mängu si- sussesse tungida. Mina elasin nii natuke nurja- tult, aga lapsukest ootab julm saatust. Viin ta nüüd Melkini ukse taha, aga Melkinid saada-

vad ta kasvatusmai- ja, seal on kõik vöö- rad — kroonu asi, pole õrnust, pole armastust ega heldust. Pannakse ta siis pärastpoole mõne kingsepa juure õppima... hakkab jooma, roppe sõnu rääkima, kannatab nälga... Kingse- paks, aga ometi on ta kolleegia-assessor- i poeg, paremast seltskonnast pärit. Ta on ju minu liha ning veri...“

Migujev läks pär- nade varjult keset teed kuupaistele ja harutas kompsu lahti ning vaatas lapsu- kest...

KRIISI-HÄDAOHU PUHUL.

Riigikogu liige
O. Strandmann,

kes rahaministrit ja Eesti Panga juhatust rahapoliitika pärast süüdistas.

Rahaminister
G. Vestel,

kes Eesti Panga tegevust ja oma rahapoliitikakursi edu- kalt kaitses.

EESTI PANGA JUHATUS.

ning sammus edasi. Kogu tee kuni Melki- ni suvilani keerlesid ta peas sotsiaalsed küsimused, aga rin- nus kratsis südame- tunnustus.

„Oleksin mõistlik, aus inimene,“ mõtles ta, „sülitaksin puha selle kupatuse peale. võtaksin lapse ja lä- heksin Anna Filip- povna juure, lasek- sin ta ette põlvili ja ütleksin: Anna an- deks! Olen süüdlane! Nuhtle mind, kuid süüüt lapsukest ei lase meie ometi huk- kuda. Lapsi meil ei ole, võtame ta endile kasulapseks. Anna

E. Aule.

J. Sihver.

L. Sepp.

Foto Parikas.

„Magab,“ sosistas ta. „Ah sina, nina sul kelmikesel kongus nagu isalgi. Magab teine ja ei teagi, et isa ta peale vaatab... Päris draa- ma, vennas... Noh, mis, vabanda mind... Anna andeks, vennas... Nii on sulle juba saa- tuse poolt määratud...“

Kolleegia-assessor pilgutas silmi ja tundis, nagu oleks ta põskedel sipelgad jooksnud. Ta mässis lapse uuesti riietesse, võttis ta kaenla

Fillippovna on hea eit, lepib vististi... Ja siis oleks minu laps minu juures... Hehee!“

Ta jõudis Melkini suvila juure ja jäi kahel- des seisatama... Ta kujutles endale, kuis ta oma saalis istub ja lehte loeb, aga tema kõrval roomab väike kongus ninaga jõmpsikas ja mängib tema kuuehõlmadega. Samal ajal ker- kisid aga ta kujutlusse ka kaasteenijad, jaos- konna ülem, kes turtsub ja kõhu pilhta koputab.

»Ao« järgmises numbris hakkab ilmuma ülipõnev romaan

VIIMNE PÄEV ja Inglise kirjaniku **Chesteroni juht SININE RIST,**

mille sündmuste käiku ja lõppu keegi, kes algust loeb, ette ei suuda aimata.

Südamel oli kratsiva südametunnistuse kõrval midagi õrna, sooja, haledat...

Kolleegia-assessor pani lapse ettevaatlikult trepiäärele ja lõi käega. Jälle tundis ta põsel sipelgate jooksmist...

„Anna mulle lontrusele andeks, vennas!“ pomises ta: „Ära mõtle pahasti!“

Ta astus sammu tagasi, aga kohe jäi otsustavalt seisma ja ütles:

„Äh, olgu mis on! Sülitada tahan kõige selle peale. Võtan lapse, ja rääkigu ilm mis tahes!“

Migujev võttis lapse ning astus rutuliste sammudega tagasi...

„Las räägivad, mis tahavad,“ mõtles ta. „Lähem kohe, lasen põlvili ja ütlen: Anna Filippovna! Tema on hea naine, saab asjast aru... Ja kasvatame lapse üles... Kui ta poiss on, paneme nimeks Vladimir, aga kui tüdruk, siis Anna. Vähemalt on vanaduses siis lohutus.“

Ja ta tegi nii, nagu otsustas. Nuttes, häbi ja hirmu pärast poolsurnud, täis lootust ja arusaamatut rõõmu, läks ta oma suvilasse, rutatas naise juure ja laskis tema ette põlvili...

„Anna Filippovna!“ rääkis ta nuutsudes, last põrandale pannes: „Ära käse nuhelda, vaid luba sõna öelda... Olen süüdlane! See on minu laps... Mäletad sa Agniat, noh vaata... kurivaim kiusas...“

Ennast hirmu ja häbi pärast otse unustades, ilma vastust ootamata kargas ta üles ja jooksis nagu läbipekstud koer õue värske õhu kätte.

„Olen seni õues, kuni ta mind kutsub,“ mõtles ta. „Annan talle aega hinge tagasi tõmbamiseks ja järelemõtlemiseks...“

Kojamees Jermolai läks balalaikaga mööda vaatas ta poole ja kehtas õlgu... Minuti pärast läks jälle mööda ja jälle kehtas õlgu...

„Küll on kuradi lugu,“ pomises ta imelikult naeratades: „Semjon Erastõtsh, minu juure tuli vähe aja eest pesunaine Aksinja. Lollakas, pani oma lapse siia trepile, aga seni kui minu juures istus, on keegi lapse võtnud ja ära viinud. Vaat kus lugu!“

„Mis? Mida sa rääkisid?“ kisendas Migujev kõigest kõrist.

Jermolai seletas peremehe viha isepõhjustega, sügas kukalt ja ohkas:

„Vabandage, Semjon Erastõtsh,“ rääkis ta, „aga ilma ei saa läbi... see on naisteta...“

Ja nähes peremehe valgeid vihaseid, imestavaid silmi, rääkis süüdlase häälega edasi:

„See on ju muidugi patt, aga mis parata... Teie küll ei lubanud võõraid naisi maija tuua. see on õige, aga kus neid omi võtta. Ennem kui Agnia veel meil elas, siis ma ka võõraid ei toonud, polnud vaja, oli oma naisolevus majas, aga nüüd, saate isegi aru, nendeta ei saa läbi... Kui Agnjushka veel siin oli, siis oli kõik korras...“

„Kasi välja, lontrus!“ kisendas tema peale Migujev, jalga vastu maad lüües ja tuppa tagasi minnes...

Anna Filippovna, ehmunud ja vihane, istus endisel kohal ja ei pööranud nuttetud silmi lapselt.

„No noh...“ pomises Migujev kahvatanult suud naerule kiskudes: „Ma tegin nalja... See ei ole minu oma... See on pesunaise Aksinja oma... Ma... ma... tegin nalja... Vii laps kojamehe juure...“

„AO“

järgmisel numbril (Nr. 1, 1924) on kaasas värvitrukupilt kunstnik K. MÄGI paremast maalist. Hind sellest hoolimata üksiku nr. eest 30 marka.

SININE PREILI.*)

Hilja öö a'al hämarikus,
 poole öö a'al pimedikus
 käisid sopast silda mööda
 koorma kõrval kahekesi
 taati-eite ühesmeeles.
 Paksud pilved katsid kuuda,
 ei ühtainust tähekestki
 vilkund vastu vaatajalle.
 Tuulekeer käis tuhinaga,
 meeletuma mühinaga
 üle põõsaste ja puude.
 Pimeduses põhjatumas
 kaugel veel on kodu kallis.
 Silla sopas solistades,
 kivi vastu komistades
 põrkas pimeduse peidus
 kraavi kõrge kalda peale
 väsind, vaibund vana ruuna.
 Kalda'alta kallakulta
 kukkus koorem kummulihe,
 keeras ruuna küllakille.
 Aita, helde Eesukene,
 juhata meid, Jumaluke!
 Tule abiks, taevataati!
 Taat, mis tahame nüüd teha?!
 „Eit, mis heaks meil ette võtta?
 Ühtki inimese hinge
 pole ligi liikumassa,
 maanteed mööda marssimassa,
 peale meite, meeletute.
 Kessee üles upitada
 koormat kraavist kergitada
 aitaks meida õnnetumid!“
 Läbi tuule tuhiseva,
 läbi maru mühiseva
 pimeduses põriseses
 rattad sõitsid ragisedes.
 Nagu kassi kuldsed silmad
 tõlla laternate tuled

helkisid öö hämaruses,
 põlesid öö pimeduses.
 Tõllas istus ilus preili
 sinisiidis siretavas,
 hõbeehtes eretavas,
 kullaläikes lõkendavas,
 kirjud suled kübaralla.
 „Kulla kallis, kena preili,
 käsi oma kutsarille,
 ütle oma alamalle,
 et ta astuks pukilt alla,
 koormat kraavist kergitama,
 heinu üles upitama
 aitaks meida õnnetumid!“
 Äkist huikus õudselt öhe,
 kohutavalt kõrva kajas
 naer, mis üsna hirmuline.
 Kustusid ja kahvatusid
 tõlla laternate tuled,
 ilus preili hõbeehtes,
 sinisiidis siretavas,
 kullaläikes lõkendavas.
 Kadus kutsar, tuhmus tõlda,
 ähmus hobu hiirehalli.
 „Villem, võta hobu eesta,
 riisu ruuna riistadesta,
 kisu kõrbi kammitsasta,
 aja üles aiste vahelt!
 Katsume, et koju saame,
 jäägu koorm kus see ja teine!
 Homme aega teda tõsta.
 Seame sääred silda mööda
 otsekohe koju poole!
 Hoia, helde Eesukene,
 et ei kuri kiusamaie
 ilmuks enam hälbinuida.“
 — Pimedusse põgenesid,
 kadusid sealt kahuhirmus
 ehmatanud eite-taati.

Myosotis.

*) Saaremaal, Laimjala vallas on suure postmaantee ääres n. n. „Laimjala haavikus“ väike, põõsastega kaetud

lohustik, mida rahvas „preili auguks“ nimetab. Sääll olla õõsiti sinises riides preilit nähtud. M.

Dr. GRAVENHAGI SURM

JA TEMA JUHTUMISED PÄRAST SEDA.

Norra kirjaniku SVEN ELVESTAD'i romaan. Tõlkinud J. M.

XLVIII.

Enne kui ma kõnelen, mis juhtus set tähtsal 27. augustil, tahan minna veel üks päev edasi ja jutustada minu kokkusaamisest proua Meretega selle järgmisel päeval, nii siis 28. augustil. Olin saanud temale sõna, et soovin temaga rääkida hotell Kaiserhofi eessaalis, kella viieaegse tee juures. Ma olin täpselt kell viis kohal ja tema tuli mõni minut hiljem. Kui ma pärast ajalehtedest lugesin toas nr. 304 elutsevast herrast, kes peale seda saatuslikku 27. nii täiesti oli kadunuks jäänud, siis pidin alati tasa omaette naerma, sest olen pärast veel sageli hotellis viibinud, olen restoraanis söönud, isegi mõne päeva seal elanud. Tihti olen käinud mööda targast ja tähelepanelikust uksehoidjast Heinemann'ist, olen temale julgelt näkku vaadanud, kuid temal polnud aimdustki, kes ma olin. Kuidas oli see võimalik? Mõistatus on väga lihtne lahendada, ja ma tahan seda avaldada kõigile neile, kes püüavad endid moonutada ning võltsvälimuse all peita: vaja enast nii kaua näidata moondatud kujul, kuni tarvilik enast varjata, siis moonutus kõrvale heita ja esineda oma enese isikus. See ongi terve saladus.

See ei olnud siis enam herra nr. 304-jandast, kes istus inimestest kihisevas palmiaias, vaid keegi palju noorem, elegant riides herra, kes oma daami üliväisakalt teretas. Ümberistujad võisid oletada, et need on kaks sugulast, kes teineteisele siin kohtamispaiga olid määranud. Nad puutusid nimelt silma, kui väga ilus paar, püüti jälgida nende omavahelist kõnelust; kuna aga selgus, et nad keelt rääkisid, mida keegi ei mõistnud, jäeti nad rahule.

Võin küll tunnistada, et see oli kõige kummalisem jutuajamine minu elus, võib olla ka kõige tähendusrikkam minule. Olin erutatud, sest ma teadsin ju, milline õudselt kole saladus pesitses meie peade kohal, mõni tuba kõrgemal. Hiiglahotell andis enesest tasast suminat, mis tekkis inimhäälest, sammudest ja tõstetoolide veeremisest. See tungis mu kõrvu nagu mingi tasane, usaldav hää, mis mind piinas. Temas näis peituvat midagi ähvardavat. Imelikku muljet avaldas minu peale näha enese ümber kõiki neid muretuud inimesi, kes naersid, edvistasid, muusikat kuulatasid, või kes sisse ja välja, trepist üles ja alla jook-

sid, mõttetult, lõbusalt. Imelik, kuidas keset igapäevase elumõllu mõni kole saladus enast võib varjul hoida.

Nägin proua Merete näost kohe, et ta aimas, et midagi on sündinud. Ta ei olnud mitte nii kindel kui muudu ja tema käsi kinda sees värises, kui ta minu oma surus. Mind rõõmustas tema kartlikkus, sest selle tõttu jäi mulle kaitsja osa, mis mind rahuldab. Sest minu külmavereluse juures polnud laita midagi.

Ma olin enast piinlikult vaadelnud eessaali suurtes seinapeeglites. Tee toodi, ja kui proua Merete seda tilkhaaval oma klaasist rüüpas, värises ta, nagu oleks tal külm, ehk küll oli üks soojematest suvipäevadest.

Ta küsis:

„Olete temaga rääkinud?“

„Jah, eile,“ vastasin.

„Hiljem mitte?“

Ta vaatas mind kartlikult külje poolt.

„Ei“ ütlesin, „hiljem mitte enam. Ja teie vist ka mitte?“

Vastuse asemel pani ta oma kindas käe minu omale. Tasasel, kuid tungival toonil ütles ta:

„Ärge ütlege mulle tõtt, mitte täit tõtt, kuulete.“

„Tõde on minu arvates parem kui aimdused,“ ütlesin, „ja teie peate seda ometi kuulma. Sellepärast olen teid siia palunud. Meie tänasest koosviibimisest oleneb palju. Kas näeme üksteist jälle?“

Ta ei vastanud.

„Armastasite teda?“ küsisin.

„Mitte enam.“

„Teie teate, et mina teid armastan?“

„Olen seda teadnud mõni päev.“

„Täna teid, et päästsite mu elu.“

„Mina?“ hüüdis ta häbelikult, mis polnud mitte päris ehtne.

„Jah, sest ma tundsin, teil oli südamel põhjas soov, et ma taganeks akna juurest, kus oleks mind tabanud äraandja kuul.“

„Võib olla,“ sosistas ta.

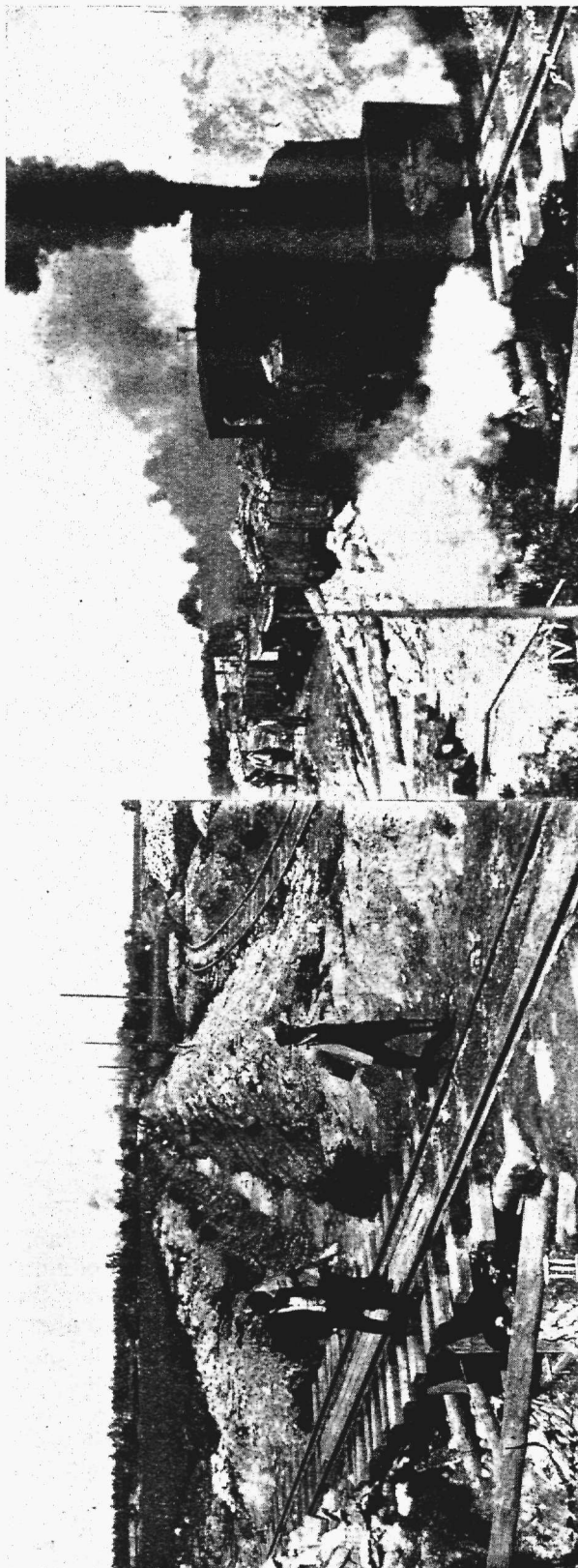
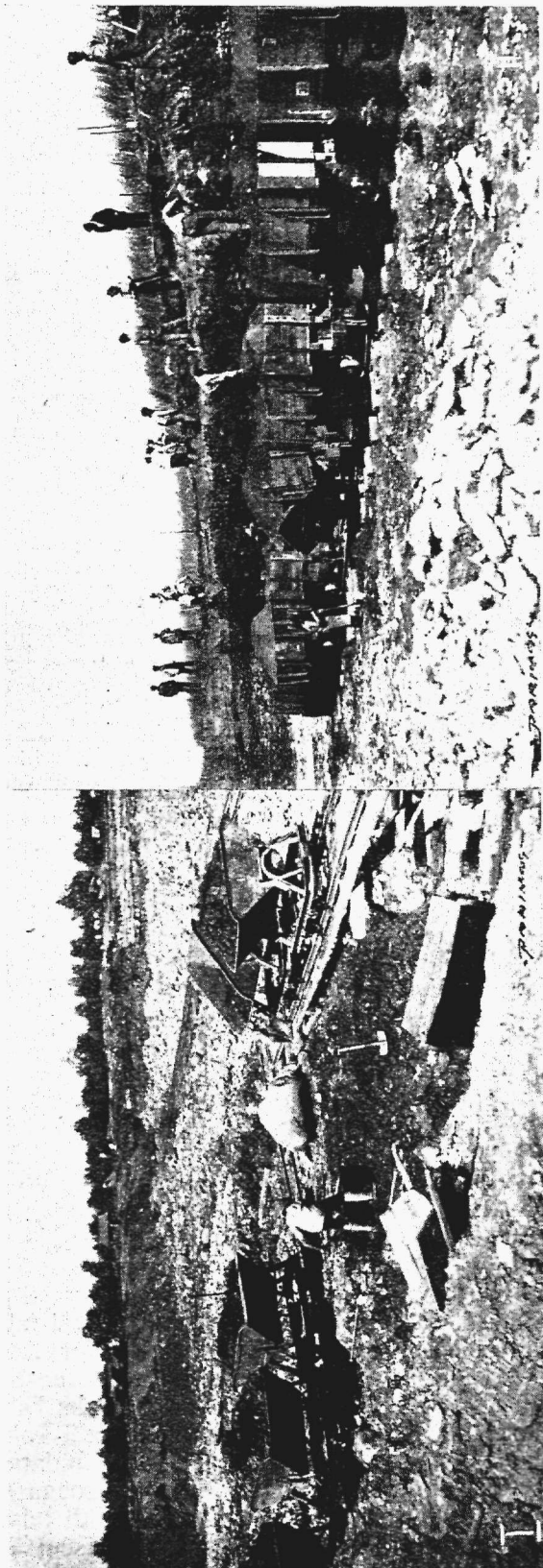
„See andis mulle julgust tegutsemiseks,“ ütlesin, „ja nüüd küsin teilt veel kord, kas näeme üksteist jälle?“

Ikka veel ei vastanud ta.

„Kui te „ei“ ütlete, lahkurvad meie teed, ja

PILDID KOHTLA PÕLEVKIVI-KAEVANDUSEST.

Foto Parikas.

Vaade kaevandusest (I). Pealmise mullakihi äravedu (II). Vee ärajultimise kraav (III). Kaevanduse rong, köetakse põlevkiviga (IV).

meie edaspidised kokkupuutumised jäävad vaid üsna juhuslisteks. Jõuab kätte üks päev Ostendes...“

Ta katkestas mind.

„Tahaksin siiski esmalt tõtt kuulda,“ ütles ta. „Mis on juhtunud?“

Vastasin:

„Mina võitsin kahevõitluses. Ta on surnud.“

XLIX.

„Kuidas julgete siis siin istuda?“ küsis ta võbisedes, „kui keegi teid tunneb?“

„Sest pole lugu,“ vastasin, „avalikkuse ees ei ole ma veel midagi korda saatnud. Aga lubage mind lõpuni rääkida. Kui meie lahkume — ja ma rehkendan selle võimalusega, sest mul on ju teadmata, kui iseloomukindel teie olete. — kuidas peab siis käima teie käsi, armas proua Merete? Siia jääda teie ei või, tulemas olevad sündmused sunnivad teid ära reisima. Sellega peate aga maha jätma needki vähesed sõbrad, keda olete enesele võitnud. Ma ei arva, et nende sõprade kaotus teile suurt meelehärma valmistaks, siiski jääte teie igal juhtumisel täiesti üksi. Ja üksik, ilus, haritud ning haruldase luulelennuga naine, kes reisib paigast paika ja otsib meelelahutust supeluskohtadest ning kurhotellidest, — ei ole kadestamisvääriline. Teie olete palju reisinud, te teate küll, kui hirmus läila on sarnane rahvusvaheline hotelli-elu. Mina tean juba nüüd, kuidas kujuneb lugu teiega, kui teid mõne aasta pärast juhuslikult kohtan. Ilma mõllust pole teie suutnud loobuda, ent keset seda mõllu olete teie kõigest hoolimata üksikuks jäänud ja teie eksite ümber inimeste seltsis lohutust otsides ja oma möödunud elu varjudest taga aetud. Te olete muutunud tuntud kujukse mängusaalides ja traavli-võistlustel. Milline nimi antakse küll teile — mustas riides daam, või melankoolne, või saladuslik? Ja nii leian ma teid kord ühel päeval Ostendes, Monte-Carlos või kusagil puiesteeäärses kohvikus nurgas istumas ja pikkamisi absüüti rüüpanas, kuna te oma sigaretisuitsu seest inimesi vaatlete.“

Ta oli mu sõnu kuulatanud mahavajunud peaga. Läbi loori ei võinud ma tema näojooni selgesti näha, aga ma märkasin, et ta mu sõnu tähelepanuga oli jälginud.

„Teie räägite nagu prohvet,“ ütles ta, „millist teist tulevikku mõtlesite siis teie mulle pakkuda?“

„Elu minuga koos,“ vastasin ja haarasin tema käe. „See oleks kooselamine kurjategijaga, ent mitte kurjategijaga harilikus mõistes, vaid ühega neist elu öökülje röövlilindudest, kes hõl-

juvad varitsevalt kõige sügavamate kuristik-kude kohal. Sellest saaks sisukas elu, sest kas meie ei ole täiesti ühel meelel, et aeg on meid õpetanud, et vanad arusaamised kõlblusest on ammugi ümber tõugatud ja kõdunenud. Mina ei soovi teisiti olla kui ma olen, mina usun saastust, kes mind selleks eluks, mida elan, on määranud. Kuid isegi üksik röövlind otsib selt-si. Mina pakun teile lendu läbi elu, nagu teie seda mujal ei leia. Üheskoos võiksite korda saata imeasju. Ükski päev ei pea sarnanema teisele, ma tahan teid hoida igapäevsuse ja tüdimuse halli udu eest, mida teie nii väga vihkate. Mina pakun teile elu, mis sisaldab näividekõdi enam kui ükski õnnemäng. Mille valite?“

Ta põsis tükk aega vaikides. Siis ütles:

„Te seate mind kahe võimaluse ette, ent on veel kolmas.“

Mõistsin, mida ta arvas.

„Esimene võimalus sisaldab palju, mis mulle meeldib. Vaikne elu keset inimeste kihinat, isegi üksinduses, alati vaatlev elu sobib minu loomusega, mis vihkab iga tegevust.“

„See tegevusetuse eelistus tekib ainult seeläbi, et teil ei ole midagi, mis vääriks teie huvi.“

„Võib olla,“ vastas ta vaiksest. „Kuid on veel kolmas pääsetee. Ma võin surmani väsinuks muutuda ja kõige peale käega lüüa. Kust teate teie, kas mu närvid võiksid kannatada koledat pinevust?“

„Teie närvidega olen ma juba katset teinud.“

Alles mõne aja pärast küsis ta:

„Siis ei saa ma teid iial enam näha?“

„Ei iial, proua Merete,“ vastasin.

L.

See kõnelus oli päev peale seda, kui ma hotelist lahkusin.

Nagu võib olla meeles, andsin ma võtme uksehoidja kätte ja ütlesin temale, et jätan toa enesele, kuni lühemalt väljasõidult tagasi tulen. Minu töö oli juba tehtud. Kes minu teost kuuleb, vaatleb seda muidugi jälestusega, ometi palun ma meeles pidada, et dr. Gravenhagi tabas seaduslik karistus. Ainus süütu ohver selles tragöödias oli parun Marcus Friis. Temast on mul kahju, ehk küll surnuid iial ei peaks haletsema. Dr. Gravenhagist aga pole mul kahju. Pealegi oli see kahevõitlus ja selle pidamise viis meil kokku räägitud. Mul pole seega midagi enesele ette heita. Üks meist pidi teisele teed tegema. Seda oli Gravenhag isegi ära näinud ja oma viimaste tundide kestes ei varjanud ta, et tahab mind maa pealt hävitada.

PILDID KOHTLA PÕLEVKIVI-KAEVANDUSEST.

Laadimine vagunitesse.

Foto Parikas

Aegajalt sünnib, et kaks inimest kokku puutuvad, kellede saatused niivõrd ägedalt teineteise vastu põrkavad, et üks neist peab kaduma, kui nad mõlemad ja palju nendega ühes hukka ei pea minema. Kordan, et see oli aus taplus, kuid ta oli palju kohutavam kui kahevõitlus selle tõttu, et vältas mitu pikka tundi. Sellest silmapilgust, kui tol äreval õhtul Bozeni-uulitsa korterist lahkusin, tundsin, et mu elu oli vahetpidamata hädaohus. Ja ka temal oli kindlasti sama tunne. Temal oli õnn esimest lööki minu pihta sihtida, kuna ta üht oma sõpradest laskis katuseaknast mulle tuld anda. Ei olnud muud kui minu õigus ja kohus, et ma end kaitsesin. Ja enesekaitsel tapsin ma tema. Pärast sain teada, et ta oli mulle lõksu seadnud, mis tema külmaverelisest kavalusest tunnistust andis, mina aga jõudsin temale ette.

Kõige pealt oli mulle hädasti vaja, et jääksin nägematuks. Kui ma tahtsin seda kuritegu hotellis korda saata, millise seisukorra pidin siis enesele valima, et tundmatuks jääda? Kui olin selle ülesande lõpuks lahendanud, näis ta mulle nii kerge ja loomulik, et tahtmatult hämmastasin. Olin leidnud tegevusviisi, mis pidi mõjuma matemaatilise kindlusega. Millised olid siis mu kava ja ettevalmistused?

Ma moondasin enese. Olen juba varem nimetanud, et mõistan seda meisterlikult. Aga ma ei moonutanud ennast lihtsalt huupi, ükskõik kuidas, ma aimasin dr. Gravenhagi järele, mitte ainult tema nägu, vaid ka tema riietumise ja käimisviisi.

Nõnda ettevalmistatult, suure kohvri ja väikese käsitaskuga varustatud, läksin Kaiserhofi hotelli ning kirjutasin enese valemime all, kui dr. Holborn, Ribest, võõrasteraamatusse. Siis panin rõhku selle peale, et hotelli teenijaskond mind nii palju kui võimalik näha sai, et minu isik (s. t. dr. Gravenhagi kuju) kõigile hästi meele jääks. Selle tõttu olin sunnitud kaunis suurejooneliselt üles astuma.

LI.

Söögisaalis muutusin heameelega nähtud külaliseks, ülemkelner ise tuli alati mu laua juure, kui nägi mind eimele tulevat. Käisin sagedasti eeskoja uksest sisse ja välja, et uksehoidja ja tõstetooli poisid mind hästi selgesti näeksid. Peale selle tegin veel midagi, mis tunnistab, millise põhjalikkusega ma asja kallale asusin. Kui ma päeva ajal lühikesteks jalutuskäiku-

Kaevanduse kihtide läbilõige. Foto Parikas

deks hotelli ümbruses välja läksin, ei andnud toavõtit iial uksehoidja kätte, vaid jätsin oma tasku — nähtavasti selleks, et mitte alati vaeva näha võtme toomisega, tegelikult aga teisel põhjusel, mida pärastpoole selgitan.

Siis ei jätnud ma liftipoistele iial oma toanumbrit nimetamata. Alguses naersid poisid ja protesteerisid: Me teame seda, herra. Kui ma aga seda ikka jätkasin, nimetades 304, siis arvasid nad lõpuks, et see on mingi omapärane armulise herra lahameelsus.

Mida tahtsin ma siis kätte saada nende teatud liigutustega?

Tahtsin kätte saada seda, et kui tuleb õige dr. Gravenhag, tema siis võib rahuga tõstetooli astuda, minu numbri ütelda ja ta sõidutatakse üles. Keegi ei imestaks, sest kõik uskisid ju, et see olen mina, kes jalutuskäigult tagasi tuleb.

Pealegi rahustaks sarnane esinemisviis dr. Gravenhagi. Ta mõtleks endamisi: Hotellis, kus ta nii avalikult esineb, ei või midagi sündida.

Kordasaadetud teo järele võisin siis rahulikult, paun käes, uksehoidjast mööda minna, võtme ära anda ja öelda, et ma üheks või paariks päevaks ära sõidan. Sedaviisi võisin kuriteo kordasaatja nagu mingi taskumängija viguri abil täiesti eemale nõiduda.

Kui olin enesele öelnud, et me omas asjas mingi kokkuleppele ei jõua, saatsin temale kirja. See kiri oli täis leplikkust ja väga sõbralik. Sellepärast ei teinud ma enesele etteheidet, sest mees oli ise ka kaval küll, ja võis seda lugedes mõelda, mis tahtis. Kui oleksin mina temalt niisuguse kirja saanud, ma oleksin igatahes endamisi mõelnud: kindlasti on va' kavalal rebasele midagi varuks. Täpseid kirjasõnu pole mul enam meeles, kuid sisu oli umbes järgmine:

„Väga austatud herra!

Olen meie asja hästi läbi kaalunud ja olen nüüd veendumuseni jõudnud, et see laseb end korraldada päris sõbralikult. Teie teene see igatahes ei ole, et sellega lepin, vaid mängus on keegi kolmas isik, kelle vastu sügavat lugupidamist tunnen ja kellest mul kahju on, mispärast tahan teile kaugemale vastu tulla kui esialgu kavatsesin, et saavutada head ja rahulikku tagajärge. Mitte, nagu peaksin ma enamalt nimetatud summat liig kõrgeks tehtud töö kohta, aga ometi olen, nagu öeldud, valmis teile vastu tulema. Millegiga pean ma siiski rehkendama, sest olen praegu rahakitsikuses ja mängida — millega oleksin end muidu kimbatuses aidanud — ei viitsi ma.

Palun teid seega homme kell neli minu juure tulla. Te võite tõstetoolis otsekohe üles sõita, tuba nr. 304. Mind rõõmustaks, kui meie arveõendus võimaldaks juhuse rahulikumaks koosviibimiseks kui hiljuti. Igaks juhtumiseks lasen all restoraanis pudel Haut Brion 1899 meile valmis panna.

Teie väga andlik

Robert Robertson.“

Ei sel õhtul ega ka teisel hommikul ei tulnud mulle vastust.

Mõtlesin endamisi: võib olla näitab ta kirja naisele. Tema loeb seda ja näeb oma kindla instinktiga asja õieti. Selle peale küsib mees: pean ma minema? Võib olla vastab ta ei. Võib olla aga ka ja... Ma viibisin suures rahutuses.

Kellaaja olin valinud meelega neli. Ma teadsin, et igapäev selle tunni ajal läbi Wilhelmi tänava suured voorivankrid tsemendikoormaga sõitsid, mis koledat mürinat sünnitasid, mille tõttu kogu hotell ülalt kuni alla värises. Miks aga panin ma nii suurt rõhku sellele värisemisele? Seda kuuleb kohe.

Istusin oma rõdu triibulisest riidest katuse all ja ootasin. Täpselt samal ajal kui kell neli löi, nägin teda autos üle Wilhelmi platsi tulevat, kõrvetaval päikesepaistel. Ma tõusin püsti ja läksin välja koridori. Imelikul viisil ei tundnud ma mingit rahutust.

LII.

Olin ette valmistatud igaks võimalikuks vaheseisemiseks saatuse poolt, ja mul poleks raske olnud oma sõjapidamist olude kohaselt muuta. Kuid midagi ettenägematut ei juhtunud, kõik arenes kavakindlalt. Seisin väljas trepil, kummardasin üle käsipuude ja kuulatasin alla. Ma kuulsin, kuidas ta tõstetooli astus ja juhile nr. 304 ütles. Et ta uksehoidjast ilma vahejuhtumiseta oli mööda tulnud, seda võisin ette arvata. Kuulsin, kuidas tõstetooli ülespoole hakkas tõusma ja jooksin oma tuppa. Kohe selle järele koputati uksele ja dr. Gravenhag ilmus ukseavauses. Ilma et oleks ust enese järel sulenud, jäi ta hetkeks lävele seisma ning vaatas uurivalt ruumis ümber. Midagi poleks sõbralikumalt ja rahulikumalt mõjuda võinud kui see tuba. Päevavalgus voolas sisse täielikult läbi mõlema akna, laual lebasid mõned ajalehed, tindiga täidetud sullepea ja värskest avatud sigarikast.

Tulin temale vastu tähepaneliku viisakusega, võtsin temalt kübara ja kepi ning pakkusin istet. Ta avaldas teatud tagasihoidlikkust, mida ma selgelt läbi nägin.

„Istuge sinna,“ ütlesin mina ja näitasin toolile laua ääres, „seal olete eriliselt heade sigarite läheduses, mida teie jaoks olen hankinud, ma mäletan Kopenhaagenist, et olete kirglik suitsetaja. Ja peale selle viibite seal elektrikella läheduses, kui see teile rahustuseks on.“

Ta võttis tähendatud toolil istet ja paistis tõepoolest, nagu oleks see teda rahustanud. Ma oleksin võinud talle jutustada, et ma pool tundi enne seda juhed katki olin lõiganud, kuid jätsin selle tarkuse enese teada. Ta süüitas enesele sigari. Mina istusin tema vastu laua ääre. Laud oli lai, kaks käevarrepikkust lahutas meid teineteisest.

Ma ruttasin ütleva:

„Selles ebamugavas toas ei tahaks ma teile midagi pakkuda (tuba oli tõepoolest väga mugav, ma ei tahtnud ainult, et keegi meid üheskoos näeks), aga kui me omavahel oleme kokku leppinud, siis läheme seltsis alla restoraani.“

„Mina tahaksin ka, et see lugu nii pea kui võimalik maa pealt kaoks,“ ütles tema. „Eestkätt aga tahaksin teada, mida teie teate.“

„Teie mõõnate siis?“

„Mida?“

„Et olete dr. Gravenhag?“

„Jah, ma olen dr. Gravenhag Kopenhaagenist.“

„Toosama, keda peetakse kolme kuu eest surnuks ja maetuks?“

„Toosama.“

„Seega oleme siis asja lahendusele tähtsal määral lähemale jõudnud,“ ütlesin, „sest see pole minu kavatsuses suurt summat nõuda. Ainult...“

Ta talkistas mind käeliigutusega.

„Mul on üks nõudmine ette panna,“ ütles ta pehmelt, „ja seda nõudmist tuleb täita enne kui edasi läheme.“

„Te soovite kuulda, kui palju mina tean. Olgu siis, ma tean kõik.“

Ta krimpsutas nägu.

„Need sõnad ei ütle midagi,“ tähendas tema.

„Ma tean, et teie Marcus Friisi tapsite.“

„See on ainult ütetus, mida teie sellest järeldate, et mina elan ja tema kadunud on.“

Mõtlesin ühe hetke, kuidas ma temale pidin kallale tungima. Ta silmitses mind teravalt ja uudishimulikult. Kas välgatas tema pähe tõesti lootus, et ma ei tea midagi kindlat, et kõik on minu poolt ainult umbkaudne arvamine?

„Teil tuleb mõndada,“ vastasin lahkelt, „et teie olukord polnud hea, kui lugu algas.“

„Olgu nii,“ ütles ta nõus olles, „aga ka mitte eriti paha. Mul oli ju minu suurepärase praksis...“

„Kui teil aga sellest loobuda tuli?“

„Mis oleks võinud mind selleks sundida?“

Tegin uue vaheaja, kaalusin uuesti. Ma tahtsin end selgesti väljendada, kuid siiski mitte liig palju ütelda. Ja imelik, kui palju võib väljendada ühe küsimise abil.

„Olete nõus, et te tol ajal olite väga armunud oma naisesse?“

„Tol ajal elasime meie lahus,“ vastas tema.

„Sellegipoolest olite temasse armunud, meelult, peatult.“

„See võib olla.“

„Teie olite valmis ohverdama kõik, et teiega uut ühiselu alata?“

„Teie tarvitasite sõna armunud, sellega on öeldud kõik,“ vastas dr. Gravenhag tõrjuvalt.

„Samal ajal aga teadsite teie, et tema ei lepiks iial enam kodanlise elujärgiga, mida teie võisite temale pakkuda, eluga keset magedat kodanlust, mida tema põlgas. Lisaks veel kokkuhoidliku eluga. Ei, tema pilk oli juba sihitud suure ilma, tema ei võinud ennast enam sellest lahti kiskuda. Ilma täiesti uue ümbruseta polnud võimalik asutada uut, õnnelikku elukorda. Et siis oma soovi täideminekut saavutada, herradoktor, ei võinud te enam rehkendada oma praksisega.“

„Need on kõik väga teravmeelsed lõpujäreldused,“ ütles dr. Gravenhag, „ometi nõuan ma tõeandmeid, ja neid ei näe ma ikka veel mitte.“

Näis, nagu oleks ta korraka pea võrra kõrgemaks kasvanud. Ta lubas enesele isegi kannatamatult sõrmedega lauale trummeldada.

„Üksi oleksite võinud enesele välismaal kergesti uut elujärge luua, koos naisega aga vajasite ei vähem kui tervet varandust. 300.000 krooni pean ma varanduseks.“

„Nüüd siis tuleb tõendus,“ ütles ta tõsiselt, ja tema lõhnavõitu valge käsi tumedal mahagoonilaual tõmbus pikkamisi rusikasse.

LIII.

„See varandus oli teil olemas,“ ütlesin, „või õigemini öeldud, teie arvasite, et võite selle enesele muretseda. Teil oli ju 300.000 krooniline elukinnitus.“

„Paruni oma?“

„Ei, teie enese oma.“

„Miks pidi siis parun surema?“

„Teie ei taha mind mõista,“ ütlesin, „aga ma näen, et te aimate ühendust. Teie silmis on kasvav hirm. Te teadsite, et need 300.000 krooni teie surma puhul teie pärijale, seega siis teie naisele välja makstakse. Surra te ei tahtnud, raha aga ihkasite heameelele kätte saada. Seepärast oli tarvis kedagi püüda, kes võis teie asemel surra. See oli siis, kui teie naine hakkas teatud huvi Marcus Friisi vastu avaldama. Ma ei tea, kas teie tol ajal oma naisega salaja

kokku puutusite, kindel on igatahes, et teie teda igal juhtumisel luurasite. Teie armunud olek oli veel ikka piiritu, teie viha võimalikkude võistlejate vastu kustutanatu. Te nägite, et teie naise ja noormehe vahele oli tekkimas armastusvahekord ja vihaga täidetud kibedusega ütlesite enesele: Mul läheb üht inimelu vaja, võtan selle seal... Ma ei tea, kes leidis esmalt — kas teie ise või teie naine, et teie mõlema vahel oli teatud sarnadus: sama kuju, sama ülespidamine, samad silmad, eestkätt sama põhjamaa valvakas, igapäevane tüüp. Väga võimalik, et proua Merete seda esimesena tähele pani, tema on kindel pilk inimese välimuse jaoks. Selle vastu kinnitan ma viimase minutini, et mitte tema see ei olnud, kelle pähe tuli seda juhuslist sarnadust kohutavaks kuriteoks kasutada.“

Ma kummardasin üle laua.

„Mind huvitaks kuulda,“ ütlesin, „millise ettekäände all te ta lõksu meelitasite. Kuidas nimetasite neid teaduslikke katseid? Kas hüpnootilis-kirurgilisteks? Lihaste teise kohta paigutamiseks Ameerika eeskujul? Või kuidas?“

„Ma kuulan ainult pealt,“ vastas tema, „kui olete oma muinasjutu lõpetanud, tahan teile vastata.“

„Ma usun proua Meretest, et tema esiteks teie põrguliku plaaniga nõus ei olnud. Ja isegi, kui see oli nõnda, ei kahandaks see minus imetlust tema vastu. Selle vastu võin öelda, et ühel salajasel kokkusaamisel teie temale ütlesite: Meest, kes sind nii väga austab, võiksin ma tarvitada. Ta tahaks meeleldi natuke raha teenida, üks ole? Mu teaduslike katsete toimepanemiseks sobiks mulle just niisugune. Võib olla aimas proua Merete, et neis sõnades peitus sügavam mõiste, võib olla tundis ta juba tookord uuesti ärganud imetlust teie tahtejõu ja teie julguse üle. Võin teile kinnitada, ainult sellega suudab mees teda võita. Ja temale on see üksipuha, kas seda julgust ausad või nurjatud põhjused tegevusse panevad. Ainult kange tahtevõimuga ja hoolimatut meest imetleb ta. Pean ma teile veel rohkem vaese paruni viimseist päevist jutustama?“

„Seni ei ole ma neist veel midagi kuulnud,“ ütles dr. Gravenhag, tema hääl oli imelikult kartlikuks muutunud. Ta istus toolil täiesti liikumatult ja vaatas üksisilmi kuldsele päikesejoonele keset põrandavaipa. Tema liikumatuses peitus midagi ähvardavat, ma arvasin tarvilikuks teda vahetpidamata tähele panna. Oma käe oli ta laualt tagasi tõmmanud, tema sõrmi ei võinud ma enam näha...“

„Teil oli kokkusaamine Marcus Friisiga,“ jätkasin, „ja teie meelitasite ta niikaugele et ta lubas ennast katsete tegemiseks. Võib

olla segasite sinna juure ka veidi kunstund, et kogu asi näiks uskumisväärilisem. Ja teie tasusite temale rikkalikult, nagu harilikult meediatele tasutakse. Vaene noormees oli rumal küll, et laskis ennast teie lobisemisest avatleda nagu oleks neil katsetel ennekuulmata tähendus teaduse jaoks. Ei ole mitte ainult muinasjutt, et inimese välimust võib muuta. Osav arst, kes tunneb täpselt lihaste kava ja kellele soonte tasumise oskus pole saladus, võib tugeva käsitusviisi abil inimese näole kindlasti teatud ilme anda või igatahes toetada moondamist, kui paras aeg kätte on tulnud. Mul on meeles, et Marcus Friisi näole ilmus viimisel ajal pangsoonis iseäralik joon, mis ühenduses muudetud kammingu ja riietega andis temale sootuks võõra väljanägemise. Nüüd ma märkan, et ta teile sarnanes. Ja noil päevil asus tema pilku ka midagi kartlikku ning järeilmõtlevat, just nagu teil praegu. Olge üsna rahul, mu herra, see on teie enda süü, et pean teile seda kõike meele tuletama — ise ju soovite seda. Nüüd siis lähene me juunikuule, on teil veel meeles, kui tore ilm oli — põhjamaade ilusaim suvekuu oli alanud, ja vaene Marcus Friis astus sellesse surmapitseriga märgitult.

„Ja nüüd,“ jätkasin ma, „tuleb teie ainsa omalaadilise kuriteo viimne järk. Siis sundisite Marcus Friisi uskuma, et olevat vaja katseid lõpetada mingisuguse — jah, kuidas te nimetasite seda? — lihaste ja vere ühendatud prooviga, lõikega elusasse rakukudesse. Oli ju teil tarvis, maksku mis maksab, soetada toda riskikujulist haavaarmi Marcus Friisi õlale, mis pidi peale tema surma kõiki uskuma panema, et tapetud olete teie ja mitte tema. Tõrkus ta viimaks vastu? Tuli teil sellepärast kõvasti vaielda, et teda veenduma panna? Ja sündis see nimelt selle vaidluse sumbutamiseks, et proua Merete, hirmuäratavalt ebamusikaalne proua Merete, klaverit tagus. Kinnitan teile, mu herra, kui tuletan meele neid päevi kevadhaljas, lõhnavas aias, toda inetut klaveritagemist, vaese ohvri hirmunud ning imestavat ilmet ja teie enese kalgisüdamlist tragidust, — kui mõtlen kõige selle peale, siis näib mulle, et elu on täis järske vastolusid.“

LIV.

„Mina jätkasin oma jutustust. Dr. Gravenhagi kõrvus võis see nagu mõne kohtuprokurööri tõsine ja hästi läbimõeldud süüdistus kõlada. Ta kuulas tähepanelikult pealt või lasi vähemalt paista, nagu teeks ta seda. Ühtlasi aga näis ta veel midagi muud kuulavat. Ootas ta õnnepööret või mõnda pääseteed?“

„Imestan teie sihikindlat tööd,“ jätkasin eda-

si, „usun, et terves kriminaalajaloos pole ühtki teist mõrtsukatööd, mis osavamini oleks ette valmistatud kui see. Te olite enesele pähe võtnud, et teie kuritegu ei pidanud avalikuks tulema, ja ta olekski vist igavesti saladusse jäänud, kui mitte poleks juure seltsinud see ettenägematu asjaolu, et keegi juhuslik inimene teile risti teele ette tuli. See inimene olin mina. Te sattusite pigisse, dr. Gravenhag. Kas ei ole see nagu mõne kõrgema võimu vahelesegamine, et noil saatusraskeil päevil pidin just mina teie lähedusse sattuma? Tol aegjärgul püüdsite ilma ees kujutleda, et olete vaimliselt murdud. Imetlemisväärilise ettenägemisega etendasite teie teatud janti, nii et peale õnnetut sündmust pidid inimesed ütleva: Jah, nüüd on meile kõik arusaadav... Dr. Gravenhagil oli mingisugune meeleshärm ja ta teadis, et tema elu ähvardas hädaoht. Sellepärast hoidis ta enmast varjul. Täna öösel on aga tapja tema leidnud ning temast võimust saanud. Ja, ja, ma näen, te naeratate, see on kibe naeratus. Tookord ei teadnud teie veel, et tasuja oli teil tõepoolest kannul.

Ja nüüd jõuame tapmise eelpäevani. Teie ei värise? Kas meeletuletus ei kohuta teid? Või vaatlete tervet asja nagu arst mõnd lõikust, külmalt ja tundmuseteta? Te otsustasite, et sündmus pidi teostuma ööl 15. ja 16. juuni vahel. Kõik ettevalmistused Marcus Friisi ja Merete ärasõiduks olid tehtud. Samuti ka teie enda jaoks. Te teadsite, et reisida tuli kahel. Kolmas pidi maha jääma.

Stseeni üle teie korteris 16. juuni õhtul olen ma juba järele mõelnud. Kas viibis Marcus Friis ka korteris, kui teie professor Hektoriga klaasi whiskey juures lobisesite? Vaene poiss pidi ju siis redus olema. Oli see nii, siis imestan teie vaimukindlust ja külma verd, mis võimaldasid teile vana sõbra ees seda janti etendada teadmise, et süütu ohver kõrvaltoas ootas.

Siis olen ma veel selle üle mõelnud, missugusel ettekäändel tõite teie Marcus Friisi oma korterisse. Ta ei tunnud ju teid kui dr. Gravenhagi, vaid ainult kui liialdavat Ameerika habemikku-artisti. Või ei olnud see koguni teie, kes ta sinna vedas? Oli see ehk proua Merete, kes näiteks mõnda dokumenti tahtis tuua, mida ta reisiks vajas. Kuid need on kõik kõrvalised asjad. On üksipuha, kas tuli tema enne või professor Hektor, üksipuha, kas teie või proua Merete teda tol viimsel õhtul surma saatis, tema saatus oli ette määratud. Peasi on see, et ta täpselt kell kaksteist-teie vastas kirjutuslaua ääres istus. Enne seda olite lahkusiskirja professor Hektorile valmis kirjutanud,

mis sellega, et ta pooleli jäänud, pidi tõendama. et mõrtsukas teile äkki kallale oli tunginud. Kui ma seda asja nüüd lähemalt vaatlen, jõuan veendumuseni, et Marcus Friis avatleti korterisse ettekäändel, nagu oleks tal seal mõni dokument alla kirjutada, sest oli ju tähtis, et ta kirjutuslaua toolil istuks. Ta pidi ju teid peensuseni kehastama. Nii ta siis istuski seal, rietatud täpselt nagu te ise, võib olla saatis teie enda rätsepp temale ülikonna ja kirjutuslaua lambi rohelisel kumal võisite rahuldusega kindlaks teha, et sarnadus teiega oli tabav: sama kehaehitus, sama juus, sama peavorm, ja kõige selle juures teadsite teie, et ta kandis iga kahtlust kõrvaldavat tundemärki, — ristikujust haavaarmi. Kas pole kohutavalt õudne juhus, et just see sümbol oli otsustav teie kõlvatuma teo juures? Ma näen teid mõne sammu toa pimedusse taganevat ja revolvrilt oma sinisesse siiditaskurätti mähkivat. Seepeale lähenete ohvrile ja sirutate käe, otseku näitamiseks, kuhu tal oma nimi tuleb kirjutada. Sinna, ütlete teie, sinna... sel kombel lähendate laskeriista tema näole, ilma et tema seda märkaks, ja teil on võimalik pauku kõige lähemast lähedusest lasta, mis teie eesmärk ongi...“

Kui ma oma jutustusega selle kohani olin jõudnud, tõuseb dr. Gravenhag äkki toolilt. Ka mina teen sedasama. Ta käib mõned sammud tuba mööda. Mina tema kannul. On nagu kahevõitlusel, me jälgime teraselt teineteise liigutusi.

Äkki seisatab ta ja vaatab minu otsa.

„Te valetate hästi,“ ütleb ta.

„Ja teie hääl on väga kähisev,“ vastan mina, „see kõlab, nagu oleks teil veri kurgus. Teie enda soov oli kuulda, mida ma tean. Osa sellest olen ma nüüd öelnud ja teie ei pääse mu käest enne, kui olete kuulnud ka lõpu. Istuge.“

Ta heitis ebakindla pilgu läbi toa. Näis, nagu otsiks ta kõige kohasemat paika. Selle järele võttis ta jälle laua ääre istet.

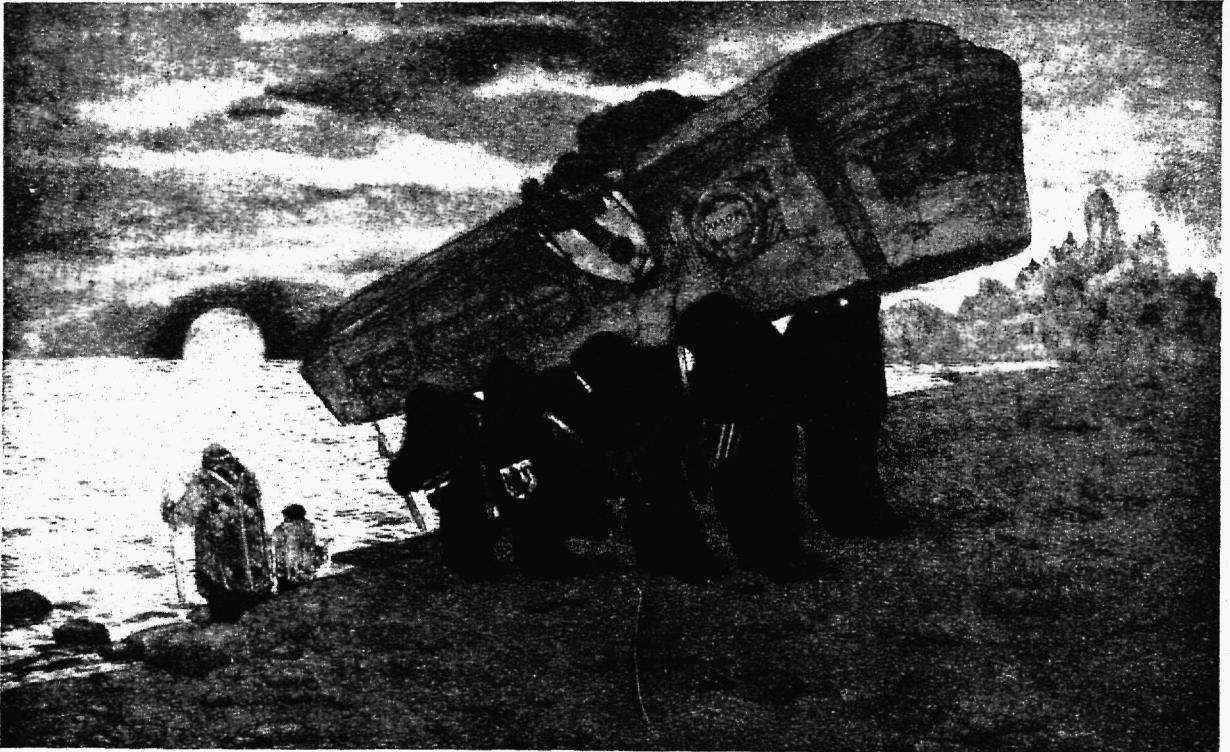
„Oletan, et kordasaadetud teo järele lahkusite teie korterist võimalikult pea. Isegi kõige vilunum kurjategija ei kannata silm silma vastu viibimist oma toimepandud kuritööga. Enne seda aga võtsite need meisterlikud talitused ette, mis teid silmapaistvaks kurjategijaks tunnustavad. Te pistsite iseenda paberid surnu taskutesse. Samuti ka teie kirjatasku, et see mitte kui röövmõrtsukatöö ei paistaks. Siis läksite välja koridori, kus Marcus Friisi ja teie enda mantli selga tõmbasite. Sest silmapilgust aga, kus teie majaksest tänavale astusite, olin mina teil kannul.“

LV.

Kui nende viimaste minutite peale minu hõllitoas tagasi mõtlen, tunnen uuesti tood ebamäärast põnevust, mis mind tookord valdas. Õhk toas oli palav ja raske. Mõlemad aknad seisid pärani, ent vähemgi tuuleõhk ei liigutanud eesriideid. Nagu sumbutatud lainete mühin kostis suurlinna kära meie juure üles; kõik need inimesed, kes üheskoos tänavahääleks muutuvad, autode pasunad, inimhääled, sõidu-

dr. Gravenhag kavatses lahkuda sellest toast ainult võitjana. Võisin seda näha tema näost. Tegelikult ei kuulatanud ta mind enam. Ta istus ja aina ootas parajat silmapilku minule kallaletungimiseks. Ent ta teadis ka, et mina teda teravalt silmas pidasin. Mina teadsin hästi küll, et oleksin sunnitud tema vastu revolvrilt tõstma tema kätte vähemagi liigutuse juures, mis puhkas praegu tema põlvel. Kuis oli see mäng põnev! Annaksin palju selle eest,

MUUSIKA VÄLJENDUS VÄRVIDES:

R. Schumann maalides: Sarkofaag.

Gustav Adolf Mossa, Inglise kunstnik, kes ise end nimetab „ilu maalijaks“, on vesivärvides maalitud rea omapäraseid, huvitavaid pilte: ta maalib Schumanni muusikat, valab helid värvidesse. Mis Schumann oma salapärase helivallas loonud, kerkib Gustav Mossa pintsli võludes värvilise pildina meie silme ette. Mossa puudutab Schumanni sügavat müstilist geeniust elegantse peentundelikkusega.

Tema piltidest avaldab sügavat muljet Heine-Schumanni inspireeritud „Sarkofaag“. Siin matavad poeet ja helilooja oma armastuse, kannatuse, rõõmu, vanu kurbi unistusi, oma laulmata laulud, asjata lootused hauda. „Kirst raske nagu Heidelbergi tünn ja kirstukandjad võimsad nagu püha Christopher. Võtku nad määratu koorem õlale ja uputagu ta merre. Aga enne kui lained matavad kirstu, teadku ilm ta raskuse põhjust: tas peitub mu rõõm, mu valu, mu arm.“ Kirstul on pealkirjaks Alfa ja Omega (Algas ja Lõpp) ja sõnad „Amor, Gaudium, Dolor“ (Arm, Rõõm, Valu). Kirstukandjad mungad kannavad Heine ja Schumanni elukohtade: Leipzigi, Dresdeni, Düsseldorf ja Bonni linnade vappe.

riistade mürin — mul tärkas mõte, kuivõrd imelik on, et see kihav elu meie ümber ei aima midagi sest, kuidas siin ülal, minu hallide aknariiete taga arenes koledaim kurbmäng, mis on võimalik inimeste vahel, tragöödia, kus on kaalul elu ning surm, ja mille juures on võimalik vaid üksainus lahendus: surm ühele või teisele.

Sest minule oli nüüd selgeks saanud, et ka

et veel kord sarnaseid minudid läbi elada — olukorra peremehena.

„Mul ei tarvitse teilt vist küsidaagi,“ rääkis edasi, sõbralikult tema poole naeratades, „kuidas te endale passis saite. Tean ise, mil viisil tänapäev passisekeldustest üle saadakse. Kõik need piirisulumised pole tegelikult muud kui väga kasulikud asjad seadusest möödahi-

lijatele ja üldse kõiksugu müstilisele elemendile. Sõidetakse kullerina. Passil leidub mingi müstiline märk, mis võimaldab läbipääsu igal pool. Selle passiga jõudsite Saksamaale

MUUSIKA VÄLJENDUS VÄRVIDES.

R. Schumann maalides: Pähklapuu all.

Schumanni romansi „Noore armastuse“ on Mossa pildis „Pähklapuu all“ kujutanud. Pähklapuu lehtede värinas kajastuvad noore armastaja elamused: Öitseval narmel istudes ehitab ta igatsus kauneid õhulosse. Kuid ta saatust läheneb tumedast pähklapuu varjust.

ja kadusite seal määratuma rahvahulga sekka, kuni ma teid nüüd viimaks olen leidnud. Et meie möödunud asjadest räägime, siis on mulle vist küll lubatud veel kord proua Meretele minu lugupidamist avaldada. Kui ta Berliinist

tagasi tuli, et oma tapetud mehe pärandusaja korraldada, oli tema esinemine võrratult suursugune ja diskreet. Reis ei olnud pealegi mitte ohuta. Mõnele politsei herrale oleks ju võinud pähe tulla see asjaolu, et tema dr. Gravenhagi elukinnitussumma, kolmsada tuhat krooni, välja võttis, tapmislooga ühendusse seada. Võib olla poleks ehk otsekohe just tõe jälgi leitud, kuid vististi oleks tulnud mõttele kurba ja suursugust proua Meretet natukenegi tähele panna. Kui oleksin mina olnud politseiametnik, ma oleksin teda kindlasti salaja jälginud. Ja siis oleksin jõudnud selle kummalise tõsiasi, et tapetud dr. Gravenhagiga ühes Berliini alevi ilmsi ja elusalt võib kokku saada. Nüüd olete kuulnud, mida tean. Ei, jääge paigale,“ hüüdsin, „ärge tõuske oma istmelt enne, kui oleme ühisele otsusele jõudnud!“

Ta kummardas üle laua. Tema näos oli mingi kirjeldamata viha ja meeleheite ilme, minul aga oli mõnus ja kõditav tunne, et toimetasin lõikust tema elusa keha kallal.

„Kui palju?“ küsis ta kähiseval häälel, „kui palju te tahate?“

„Tahan olla mõõdukas oma nõudmises,“ vastasin, „kui palju on teil veel järel neist kolmetsajast tuhandest?“

„See on asja kohta tähtsusetu,“ vastas tema, „mina tahan end lahti osta teie alatust tagaajamisest. Mul on siin taskus...“

Ta tõstis käe põuetasku juure.

„Ettevaatust!“ hüüdsin, „teie ei liiguta enast — võite mulle öelda, kui palju teil seal taskus on.“

„Mul on siin maksutäht kahekümneviie tuhande krooni peale.“

Naersin suure häälega.

„See tähendab,“ lisas ta juure ruttu ja närvilikult, „mul on ka veel teine kümnetuhande krooni peale.“

„Sest pole küllalt,“ vastasin, „ma nõuan teie tervet pangaarvet. Ma oletan, et suurem osa kolmetsajast tuhandest kroonist on veel järel.“

Miiks ma seda ütlesin? Alguses olin mõelnud nõuda mitte enam kui kakskümmend kuni kolmkümmend tuhat krooni, nii et oma silmapilksest rahanappusest välja saaksin. Oma tegevusi põhjust ei oska ma enesele täiesti seletada, oletan vaid, et tahtsin teda äärmuseni ajada. Selles otsuses peitus omamoodi nõrkus. Mina tahtsin, et tema, veel rohkem ärritatud, pealetungimisele üle läheks. Ja nii ta ka tegi. Ta ei lausunud enam sõnagi, painutas vaid pea allapoole ja tema silmi tekkis verejanuline ilme, nagu oleks terve ta keha kokku tõmbunud. Nõnda istudes sarnanes ta suurele, hullule koerale, kes end hüppevalmis seab.

Samal hetkel hakkas tuba võbisema ja aknaklaasid põrisema. Alt tänavalt tungis sisse tsemendikoormate kõrvulukustav mürin. Me cleksime pidanud karjuma, kui tahtsime teineteisest aru saada.

Ta tõusis ruttu püsti. Samal hetkel lasin mina. Tema langes. Revolver libises tal käest ja kukkus kolinal põrandale.

LVI.

Temal oli siis nõu olnud mind tappa. Võib olla olin ta viha ise välja kutsunud, igatahes aga toiminis ma äärmise enesekaitse sunnil. Oleksin veel ühe sekundi viivitanud, oleks mulle enesele kuul kehha lennanud. Vaatasin tema taskud järele. Ta oli ka valetanud. Taskus polnud tal ühtki maksutähte. Algusest peale oli tal seega mõte olnud mind tüssata ja siis teelt koristada. Seda seletasin pärast ka proua Meretele...

Veel enne, kui möödasõitvate vankrite mürin vaikus, oli ta uude suure kohvrise pakitud ja see lukustatud. Mäletan, et olin tagajärel veel tükk aega selle stseeni traagilise mõju all; leidsin, et piksetaoline mürin seal all oli kummaliseks kaasmänguks minu teole. Vaatasin toas ümber. Mingit korratust polnud enam märgata. Õhk aga näis väljakannatamatult paigal püsivat ja minu meelekohti vajutavat. Astusin avatud akna alla, et hinge tõmmata. Aga ka tänavalt, päikesest kuumakskõetud asfaldilt, tõusis mingi palav leitse üles ja vali kära tungis mu kõrvu. Sarnasel hetkel kaotavad vähem tugeva loomuga inimesed meelemõistuse. Mõne minuti kestes kartsin ma, võib olla, et mu närvid ei suuda sündmuste kohutavat raskust välja pidada. Mina aga tahtsin võita. Seepärast pöörsin tubaka kui rahustabinoole poole, ja Havanna sigari sinises vintus võitsin vast uuesti oma tasakaalu.

Järgmise veerandtunni kestes täiendasin oma moondamise. Siis lahkusin toast ja keerasin ukse enese järel lukku. Käigus tuli mulle toakelner vastu, kes mind lahkelt tervitas. See lahkus käis mul luust ja lihast läbi.

All uksehoidja ruumis riputasin võtme ise lauale naela otsa ja ütlesin, et ma mõneks päevaks välja sõidan. Sellegipoolest tahtsin enesele kindlust muretseda, kas ka kõik korras, ja küsisin sellepärast, kas on keegi minu järel pärinud. „Ei,“ vastas uksehoidja, „siin pole

kedagi olnud.“ Mul ei käinud võõraid ja küsimine pani teda veidi imestama. Selle järele läksin minema ja lahkusin igaveseks hotellist kui dr. Holborn Ribest.

Matsin enese miljonitelinna, Berliini, kus mul väike korter oli, mida ma ise korras pidasin, nii et ial ühegi võõra inimese jalg sinna ei puutunud. Seal heitsin enesest viimased dr. Gravenhagi meeletuletavad riismed.

Võib olla sündis see tolle seletamatu tungi tagajärjel, et ma juba järgmisel päeval ennast hotelli palmiaiaist leidsin. Ma ei astunud maija ilma teatud meeleliigutusega, sest teadsin ju, milline kohutav saladus pesitses seal ülal toas. Ma teadsin aga ka, et ma inimesi proovile tahtsin panna; tahtsin näha, kas keegi mind ära tunneb. Aga ükski ei tunnud mind.

Lõppeks saabus päev, mil leiti korjus. Lugesin seda ajalehist. Detektiivide nõutus selles asjas, et keegi ei olnud näinud mõrtsukat üles minevat, huvitas mind väga. Mu plaan oli siis täielikult õnnestunud. Ja kui lihtne oli kõik olnud! Mõrtsukas oli hotellis elanud ja tema ohver oli sinna tulnud, mõlemad aga ei erinevad kuidagi viisi teineteisest.

* * *

Seega lõpeb Robert Robertsoni jutustus. Väljaandja on heaks arvanud seda iseseisvalt vormitud romaani raami mahutada. Ühtlasi on aga ta püüdnud Robertsoni iseloomustavast ettekandeviisist mõndagi alal hoida, nii ka tema uskumatu külmaverelisust, tema hoolimatust ja tema toorest egoismi. Isiklikult temaga kokkupuutumise juures kerkisid need omadused väga selgelt esile.

Mõistagi, on kõik asjaolud, mis romaani aluseks, kohtutegelastele ammugi teada antud. Nende põhjal on uurimisi toime pandud, ja Robert Robertsoni jutustust pole võidud üheski tükkis valeks ajada. Tema ise aga on jäljetult kadunud. Mõni aeg leiti temast veel jälgi vahest siin ehk seal vanas ilmas. Ja selle tõttu on ka ehk võimalik vastust leida küsimisele, mis tahtmatult esile tungib: Ühines ta proua Merete, selle imeharuldase naiseaga?

Peaaegu näib see nii. Oli see kus tahes, kus aga liikusid Robertsoni jäljed, ikka oli seal nähtud tema kaasas kedagi saledat, kahvatut daami unistava, väsinud pilguga ilusais silmis.

Siis aga kadusid mõlemad jäljetult.

(Lõpp.)

KIRJANIK-ÕNNEMÄNGIJA.

Dostojevskist,

tema iseloomust ja kalduvusist, eriti temast kui kirglikust õnnemängijast kõnelevad temast järelejäanud kirjad, mis seni alles tundmata olnud, kuna kirjaniku naine, Anna Grigorjevna, neid enne oma surma avaldada ei lubanud. Nüüd, mil Anna Grigorjevna surmast juba ligi kaks aastat mööda, on nimetatud kirjad kui ka mõned Dostojevski alles ilmunata tööd ning Anna Grigorjevna enda mälestused oma mehest teatavaks saanud. Dostojevski on, nagu teada, palju viletsusi kannatanud, vaesust ja puudust, vangistust ja muid raskusi, millele ka veel haigushood ning suure mehe eriklinge sügavad kannatused seltsid.

Kogu eluaja piinasid teda vekslimured ja võlglaste nõudmised. Oma suuri teoseid kirjutas ta häda sunnil ja rutates, et aga raha saada, millega oma võlausaldajaid rahuldada. Kui tema vend Mihail suri, võttis ta ka kadunu võlakoorma enda kanda ja kohustas end tema perekonna eest hoolitsema. See aga nõudis uusi rahasummasid, ning võlakohustused kasvasid kohutavalt.

Võlausaldajad muutusid kord-korralt kannatamatumaks ning üks teise järele andis tema vastu kaebuse kohtusse, mille tagajärjena kirjaniku võlavangistus ähvardas. Et sellest pääseda, oli Dostojevski sunnitud kiiresti väljamaale põgenema. Seal lootis ta vähegi rahu saada piinavaist igapäevist muredest ja aega leida töötamiseks. Hoogsalt töötades arvas ta ühe aastaga oma hädalisemad võlad tasa teha võivat, et siis jälle kodumaale tagasi tulla.

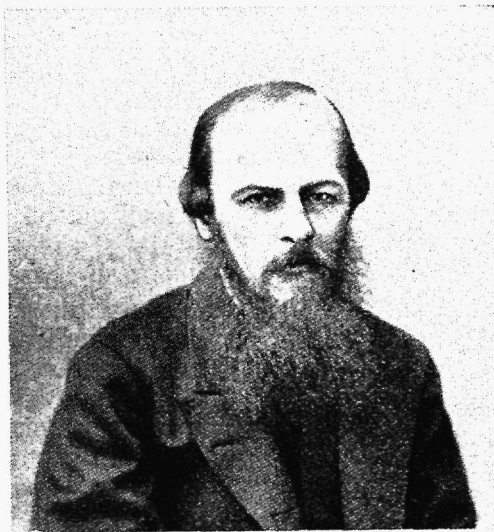
Kuid unistused ei läinud täide. Ühest aastast sai melja-aastane piinlemine, täis rahutust ning kibedat kojuigatsust. Ka rahu ja meeleolu töötamiseks jäi saavutamata. Väljamaal tundis Dostojevski end siiski palju vähem kodus kui Venemaal, kuna aga majanduslikud mured teda ka siingi iga silmapilk jälgimas olid. Siis, otsides haiglase kärsitusega väljapääsu alati viletsast seisukorrast, haardus kirjanik imelikku unistusse mingist „suurest võidust“.

mis kõigele hädale lõpu pidi tegema. Aluse säärasele unistusele ol juhus pannud, kuna tal kord õnne oli olnud ruletimängus võita. Juhusest, isootud võidumistusega, kasvas viimaks võitmatu kirg, mis Dostojevskit paigast teise kihutas, ikka jälle uusi mängukohti otsides küll Saksamaal, Itaalias, Helveetsias ja jälle Saksamaal, kusjuures aga ta teosed poolelijäänuna seisid ja ta nad alles Venemaal lõpetas.

Õnne aga polnud ruletimängus pea kunagi enam. Üks kaotus järgnes teisele, üks rahasumma sulas teise järele kuni viimse pennini, ning häda ja viletsus olid ikka jälle kannul.

Tollest raskest ajast väljamaal ning kirjaniku õnnetust mängukirest kirjutab Anna Grigorjevna oma mälestusis järgmist:

Juuni algul 1867. saime „Russki Vjestnik'u“ toimefuselt raha ja otsustasime kohe ära reisida. Mul oli tõsiselt kahju Dresdenist lahkuda, kus nii hästi ning õnnelikult olin elanud, kuna mind pahad eelaimdused piinasid, et meie meeleolu uutes olukordis täiesti teiseks muutub. Mu tunne oli õige: Kui meeletuletan Baden-Badeni ja viit

F. M. Dostojevski.

1821.—1881.

„Kuritöö ja karistuse“ autor.

nädalat, mis seal mööda saatsime, ning kui loen oma päevaraamatut tollest ajast, siis mõistan, kuidas tookord miski hirmus mu mehe oli vallanud ning teda oma raskeist kõidikuist vallandada ei tahtnud.

Feodor Mihailovitshi kavatsused, kuidas tema oma meetodi järele ruletimängus pidi võitma, olid täiesti põhjendatud ning võit kindel, kuid ainult siis, kui seda meetodi oleks tarvitanud mõni külmavereline inglane ehk sakslane, mitte aga närviline, kergesti kaasakistav ning alaliselt äärmusiselt kalduv inimene, nagu mu mees seda oli. Kuid peale külmaverelikkuse ja endavalitsemise peavad ruletimängijal ka veel suured tagavarasummad olema, et ebaõnnestumisi üle elada võida. Sest küljest oli Feodor Mihailovitsh ka kindlustuseta: meil oli ainult võrdlemisi piiratud rahatagavara, ja kaotuse korral polnud meil teda kusagilt loota. Vähem kui nädala jooksul mängis Feodor Mihailovitsh kõik

meie raha läbi, ja algasid rasked mured, kust teda jälle saada, et mängu jätkata. Otsustasime seks otstarbeks midagi panti anda. Kuid ka selle raha, mille panditud asjade eest saime, kaotas mu mees ruletimängus. Mõnikord harva juhtus siiski, et tal mängus ka õnne oli. Mäletan, kuidas ta korra täidetud taskuga koju tuli. Kuid see raha ei jäänud meile kauaks: veel polnud Feodor Mihailovitsh end mängu-erutusist väljagi puhunud, kui uuesti tagasi läks ja — kaotas summa summa järele. Jälle algas meil asjade pantiandmine, ja et meil väärtasju liig vähe oli, kuivas ka see allikas õige pea. Vaheajal kuhjusid võlad ja andsid end teravalt tunda, nii et me isegi korteriperenaisele sugugi maksa ei suutnud, väljakannatamatule naisolevusele, kes meie rasket seisukorda hästi tundis ja endale lubas meile seepärast mitmesuguseid kitsendusi teha, mis korteri võtmisel sugugi ette polnud nähtud. Algas kirjade kirjutamine mu emale, kellelt kärsituult raha ootasime, mis aga saabumispäeval või päeval pärast seda kohe jälle ruletimängu kaotusse sulas, kuna võlad, nagu üüriraha, lõunaraha jne., maksmata jäid. Olime koguni rahata ega jõudnud mõelda, mis küll peaksime tegema, et kuidagi summat saada, mis meid sellest hirmsast seisukorrast päästaks, kõrvale jättes igasuguse mõtte mängus veel kord õnne katsuda. Mis minusse puutub, siis võin öelda, et ma neid „saatuselööke“, mida meie ju ise endile olime valmistanud, väga külmavereliselt kandsin. Mõni aeg pärast meie esimest kaotust ja sellega seotud erutusi sai mulle selgeks, et Feodor Mihailovitsh iialgi võita ei või, ehk kuigi see tal peaks õnnestuma, siis kaotaks ta kogu oma võidu mõnel järgmisel päeval uuesti, kuna mu palved ja nõuanded, et ta ruletist eemale hoiduks või mängimise koguni jätkaks, mu mehe peale vähimatki mõju ei avaldanud.

Alguses näis mulle haruldasena, et Feodor Mihailovitsh, kes nii palju raskusi elus (kindlusevangistus, surmaotsus, ta armsaima venna ja ta naise surm) nii vastupidavalt oli kannud, ei suutnud oma tahtejõudu koondada enda valitsemiseks, et mõnel kaotuse korral mängu lõpetada ja viimset penni mitte enam kaalule panna. Ma leidsin seda teatud määral alandavana tema auväärilisele olemusele, ning mulle tegi haiget ja mind haavas seda nõrkust mu mehe juures leida. Kuid peagi mõistsin, et siin polnud tegemist mingi tavalise tahtejõuetusega, vaid palju enam mingi tõsiseminiimkirega, mingi vääramatuga, millele isegi tugev iseloom pidi alluma. Sellega pidi

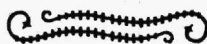
arvestama ja mängukirge võtma kui haiglust, mille vastu polnud mingit abinõu. Ainsam abinõu oli põgenemine. Baden-Badenist aga ei saanud me enne lahkuda, kuni meile Venemaalt rahasaadeti tuli.

Pea õiglaselt tunnistama: iial ei teinud ma oma mehele etteheiteid, et ta kogu vähese raha, mis meil oli, mängus kaotas, iial ei tülitsetud me selle pärast (mu mees mõistis seda ka hinnata); nurisemata andsin talle viimse penni, olgugi, et teadsin selle tagajärjeks olevat igasugu raskusi ja kitsikust. Kuid hingepõhjani oli mulle raske näha, kuid Feodor Mihailovitsh kannatas: kahvatuna ja kannatavana tuli ta ruletimängult koju (mind ei võtnud ta iial ühes, sest noorel, viisakal naisel ei olewat tema arvates mängusaalis midagi otsida), vaevalt jalgel püüdes, palus minult raha (kõik raha andis ta harilikult minu kätte), läks ja tuli mõne poole tunni pärast suures ärevuses uuesti tagasi — raha järele, ja see kestis nii kaua, kuni ta kõik, mis meil oli, oli mängus kaotanud.

Kui ruleti jaoks midagi enam üle polnud jäänud ja kõik allikad tühjad, valdas Feodor Mihailovitshi niivõrd raske meeleolu, et ta oigama hakkas, end nuttes minu ette põlvili heitis ja andeksandmist palus — ta ju teadis, kui väga mind ta teguviis piinas. Ta oli meeleheitel. Siis maksis tema rahustamine mulle palju jõupingutust, uskumapanevaid ja tõendavaid seletusi, et meie seisukord nii lootusetu ei olegi, et leidub ometi lõpuks mingi väljapääs. Katsusin teda vaigistada nii palju kui suutsin ja ta tähelepanu teisale pöörata.

Kui rahul ja õnnelik olin, kui mulle korda läks mu meest lugemissaali saata ehk temaga koos jalutuskäigule minna, mis talle alati head mõju avaldas. Noil aegul, mil meie rahasaadeteise päralejõudmist ootasime, tegime pikki jalutuskäike Baden-Badeni ümbruses. Siis oli ta tavaliselt heas, rahulikus meeleolus ja me vestlesime tundide kaupa mitmesuguseist asjust. Meie armsaim jalutustee oli „Uue lossi“ juure ja siit suurepäraseid metsateekesi kaudu „Vana lossi“ lähedusse. Ka kauge (8 versta Baden-Badenist) „Ehrenbreitstein'i“ lossini jalutasime, einestasime seal ning tulime tagasi alles päikese loojenemisel.

Nood matkad olid nii kenad ja jutlemised nii huvitavad, et ma (hoolimata rahapuudusest ja inetuist vahejuhtumustest korteriperenaisega) soovisin, et saadeti Peeterburist veel kaua teel viibiks. Kuid ta jõudis pärale, ja elu muutus meile jällegi hirmsaks piinaks.

TSHADRA *).

MAURUS JOKAI järele —stan—.

See juhtus kaliif Moavija valitsuse ajal. Noor Araabia kaupmees oli endale nõidusliku Spiiüria neiu naiseks võtnud ja armastas teda meeletult, kuid temale olid need varandused, mida loodus nii heldesti Zobeidale oli jaganud, varandused, mis naise jumaluse taoliseks teevad, liig vähesed. Ta tahtis teda veel ilusamaks teha. Et teda ehtida, võttis ta siidussilt siidi, pärlikarbist pärlid, mägedelt kulla ja lindudest suled. Jah, seda kõike võtta oli kerge, aga tagasi maksa hoopis raskem — ja päev tuli, mil Zobeida nägi, et Abdalla tema pärast vaeseks oli jäänud.

Ilus naine märkas peagi oma abikaasa otsaesisel kortse ja nende kortside tekkimise põhjused, mida ta õrnus Abdallalt välja meelitada ei jõudnud, said talle häbemata võlauskuja teest selgeks. Kohe, kui Zobeida teada sai, kui kõikevõimas seisukorras ta mehe äriasjad olid, võttis ta kindlasti nõuks oma varanduse ära müüa ja oma meest aidata. Kauase otsimise järele leidis viimaks inimene, kes valmis oli Zobeida varandust ostma, kuid selle tingimusega, et Zobeida seda ise pidi näitama. See ostja aga ei olnud keegi muu, kui Al-Numan — asevalitseja.

Iludus korjas oma kalliasjad kokku ja viis need asevalitseja kätte.

Kirglikult hakkasid Al-Numani silmad särama, kui ta varandust nägi, — mitte surnud siidi ega kivi, vaid elavat ilu.

— Palju tahad sa oma briljantide, pärlite, rubiinide ja siidi eest? Ma annan sulle, mida nõuad, aga sa pead mulle kõike näitama, mida omaks nimetad.

Zobeida nõudis just niipalju, kui Abdalla võlgade tasumiseks tarvis läks, ja Al-Numan ei viivitanud maksimisega. Kui naine aga rõõmuga rasket rahakotti vastu tahtis võtta, ütles Al-Numan: — Ära väsita oma käsi. Mu orjad viivad selle raha su mehe kätte, sina aga jääd siia, sest ma olen su ostnud.

— Minu, Al-Numan?

— Jah, sinu. Sa müüsid mulle oma briljandid, terve päikese alt ei leia sa aga briljante, mis ilusamad oleksid kui sinu silmad. Sa müüsid mulle oma pärlid, India ilusamad pärlid aga poevad häbiga mere põhja sinu hammaste läike ees... ja kas ei ütle laulik: Su huuled on kui

*) Tshadra — idamaa naiste kehakate, mis keha ja nägu üleni varjab ja millel ainult silmade jaoks väikesed augud on.

rubiniid? Ei ole kallimat siidi, kui see, mida sa endaga ühes kannad: su juuste siid! Ja selle kõik olen ma sinult ostnud.

* * *

Meeletuna põgenes Abdalla kõrbe, kui kuulis, et Al-Numan temalt naise oli röövinud. Ta saatis neetud kulla, ülikalli Zobeida eest saadud hinna, tagasi, andis võlauskujaile oma laevad, kaamelid ning kauba, ja lahkus, kannel käes, oma kodunt. Ta oli kõik kaotanud: naise, raha ja mõistuse.

Luulejumalanna suudles ta otsaesist, ja ta sai laulikuks, keda rahvas hinge kinni pidades kuulas, kui ta oma imeilusaid laule laulis.

Kord tuli ta kaliifi lossi juure ja hakkas laulma. Moavija nägi teda lossi palkonilt, käskis lauliku oma juure kutsuda ja palus teda südantlõhestavat laulu laulda.

Laulik hakkas ilusast Zobeidast laulma, sellest, kuidas Al-Numan petmise ja vägivallaga tema ta mehelt röövis. Laul oli nii ilus, et kaliifi silmi pisarad tulid. — Täidetagu õiguse kohutuotsus su üle! — ütles Moavija, kui laulik vaikis ja valitseja jalge ette maha langes. Ja kaliif käskis Kafa asevalitsejat oma ette tuua ja ütles: — Kumbast tahad sa parema meelega ilma jääda, Zobeidast või oma peast? Vali!

Al-Numan kummardas maani. — Vägev valitseja! Kui ma Zobeida omanik ka peata võiksin olla, siis annaksin rõõmuga oma pea, sest Zobeidata ei ole mulle mu pead tarvis. Kuid luba, oh vägevam valitseja! Luba, et Zobeida veel aasta minu oma võiks olla, ja kui see aeg mööda läheb, — siis raiu mu pea otsast!

Imestades vaatas kaliif kõneleja otsa. Kui pimestav pidi see iludus olema, kelle eest inimene oli valmis peajao lühemaks saama!

Sellest ei tule midagi välja, ütles ta asevalitsejale. — Viibimata too naine siia, ehk sa jääd peast ilma. Kaliifil oli eneselgi huvitav Zobeidat vaadata. Ja kui ta teda nägi, ja nende pilgud kokku puutusid — lõi ta süda järsku leegitsema.

Zobeida langes kaliifi ette põlvili ja palus, et teda ta mehele tagasi antaks. Kuid kaliif tõstis ta oma trooni astmele. — Unusta oma kaasa, saa minu naiseks, jaga minuga seda trooni!

— Ma ei ole sinu kõrgust väärt! Lase mind Abdalla katuse alla minna!

— Abdalla on kerjuseks saanud, on kõik oma varanduse kaotanud...

— Minu pärast on ta — kaotanud, minu pärast on ta kerjakotti kandma hakanud! Öigus nõuab, et ma temaga üheskoos tema saatust pean jagama...

Vastupanek ärritas kaliifi vihale. Ta andis käsu, et kõik ta õuekondlased troonisaali kokku tuleksid. Sinna käskis ta ka Zobeida ja Abdalla tuua. Kaliifi märguandmise peale toodi Abdalla sisse. Tema riided olid tolmuga kaetud ja katkised, ta paljad jalad kõrbe teravaist rohtudest veriseks kistud.

Siis ütles kaliif Zobeidale: — Vaata minu ja tema peale. Mina olen valitseja, tema kerjus. Mina olen inimene, tema mitte midagi. Minu pärast on terve maa, tema pärast ainult tänav. Vali, kumba pärast meie seast tahad sa olla?

Nuttes ja naerdes tormas Zobeida kerjuse

juure, langes ta rinnale ning suudles ta lohkuvajunud palgeid ja veriseid jalgu.

— Mu kaasa, mu armastatud mees, õhkas ta!

Kaliif aga käskis kassahoidja kutsuda ja Abdallale kõik ta omanduse tagasi anda, Zobeidale kõik varandused ja kuninga hobustega neid mõlemaid oma kodumaale viia.

Enne aga kui ta Zobeidat minna laskis, ütles ta temale:

— Su iludus ähvardab sulle ja su mehele hukatuseks saada, sellepärast pead sa tänasest päevast saadik oma nägu tshadruga katma, kui sa tänavale astud, ja su ilu hiilgagu ainult su mehele. Et aga see keeld Zobeidat häbiga ei kataks, andis kaliif iseäraliku seaduse välja, mille järele kõik naised tänavale ja avalikele paikadele tshadruga kaetud näoga pidid ilmuma.

A N D.

PRANTSUSE KIRJANIKU GEORGE DUHAMELI SÕJA-AJA JUTUKE.

Harilikult öeldakse: kannatades on kõik inimesed ühesugused. Kuid tean — see ei ole ometi nii.

Osche! Sina vaikne korvipunuja Scharentast — kes sa oled, keda ei suuda teha õnnetuks ükski kannatus? Mispärast on saatus su vastu nii armulik ja miks Gregori vastu nii vali? Mispärast oled sina esimene ilmas, kuna Gregor ainult viimane vilets.

Tulge minuga, haigemajades käijad, suure sõja lkangelasile kompvekkide ja paberosside jagajad.

Astume üles trepist ja lähme suure saali, mille aknad on piiratud paksu rohelise kastanite-kattega. Mitte Osche'i ei taha ma teile näidata; teie oskate teda ise väga hästi leida ja annate heameelega temale kõik oma paberossid ja kompvekid. Kui ma teile aga Gregorit ei näitaks, siis mööduksite temast, ilma et teda tähele paneksite ning jätaksite ta paberossideta ja kompvekkideta.

Nimetan Gregorit põlatuks mitte seepärast, et temast möödute kingituse andmata — mul on teised tähtsamad ja sügavamad põhjused: Gregoril puudub melhisus, teda ei või nimetada „heaks haigeks“...

„Heaks haigeks“ sanitaarid harilikult nimetavad seda, kes ei tee neile palju tüli, ning kogu haigemaja oli päri sellega, et Gregor ei ole ses mõttes „hea haige“.

Tema on haavatud säärest. Terve päev lamab ta pahemal küljel ja vaatab seinale. Esimesel päeval ütlesin temale:

„Annan sulle teise voodi, selle seal vastas nurgas. Seal võid näha oma seltsimehi.“

Tema vastas oma tumeda ja uriseva häälega:

„Ei maksa. Mul on niigi hea.“

„Sa ei näe ju midagi peale tühja seina.“

„Mul aitab sellestki.“

Ning jäigi oma nurka. Seal teda kantakse igal hommikul sidumisele.

Vaevalt saavad sanitaarid puudutada ta voodit, kui Gregor meeleheitlikult kisa tõstab:

„Oh, ärge raputage mind! Ärge haarake nii! — Ärge pöörake mind nii! Ja jalga hoidke paremini!“

Paffen higistab jõupingutusest. Vaesel monsieur Buen'il lendavad ninalt näpitsprillid. Lõpuks viiakse siiski haavatu ära.

All sidumisetöös kahvatab Gregor korruga ja külm higi katab ta otsaesist. Tema pruunis, sasis habemes väriseb iga üksik karvake. Pannen tähele ta ärevust ja kaugelt hüüan julgustades:

„Täna lõpetan sidumise — kaks minutit veel, Gregor; sa ei jõua enne oigahtadagi.“

Ta jääb raskemeelselt vaikseks ja vaatab hukkamõistetuna enese ette.

Saadan tema järele ikka ühed ja samad sanitaarid. Nad on ettevaatlikud; see paks kogelega Paffen, elukutseliselt kingsepp, ja monsieur Buen, hallihabemega arg matemaatika-professor.

Suurima ettevaatusega tõstavad nemad Gregori kandraamile. Kuid nad ei saanud

teda hästi asetada. Ta sõnab: „Hukatus.“ Ta on nii vallatud hirmust, et ei pööra tähelepanu möödaminevate alam-ohvitseride nokkimisile: — „Näe, meie vana uriseja!“

Lõpuks pannakse ta lauale, mida haavatud nimetasid harilikult „piljardiks“...

Siin on asi juba palju halvem. Näen kohe, et Gregoril on valus. Avan ta haava säärel ja tema kisendab. Pesen ettevaatlikult vere — tema kisendab. Tasa, õige tasa panen haava haavapuhastamise riista, kobades kõige väiksemaid kondikilde — tema kisendab ebainimliku häälega. Näen, kuid väriseb ta keel suus, värisevad käed, ja mulle näib — kõik tema lihaksed tõmbuvad kramplikult. Vaatamata minu ükskõiksusele, mõjus see kannatus minusse ja ma küsin eneselt: „Kas see ahastus ei hakka ka mulle viimaks külge? Ma ütlen temale:

„Kannatust, vaene Gregor!“

Hirmust ja valust moonutatud häälega vastab ta:

„See käib mul üle jõu!“

Et ainult midagi öelda, ümisen enese ette:

„Rohkem mehisust“...

Tema vaikib ja mina saan aru, et nõuda temalt mehisust tähendab sama, kui nõuda silmade värvi muutumist.

Haava sidumine näib olevat vaevaks kõigile ümberolijatele. Mina ei saa loobuda mõttest, et Gregor mind sel minutil vihkab. Kui tema ära viiakse, küsin endalt murelikult: „miks ei ole antud Gregorile saatusest kõrge- mat andi, miks ei mõista tema kannatada?“

Alamohvitser peseb lauda ja ütleb:

„Seda teeb ta kiusuks.“

Tõlkinud R. L.

MÕTTED.

Südame kaunim kunst on inimesi ahelateta siduda osata.

*

Tark inimene otsib kõike endas, totter — kõike teistes.

*

Tõesti parem on igatsele teist nõor võtta ja metsa minna puude järele ning müüa seljalt hägu toidu saamiseks, kui paluda inimesi, et nad teile seda annaksid. Kui nad teile ei anna, on teil häbi ning pahameel, aga kui nad annavad, on veel pahem: siis on teil kohustused annetaja vastu.

Muhammed.

*

Ära salli vahemehi Jumala ja su hinge vahel. Ei või keegi Jumalale lähemal olla kui sa ise.

Tolstoi.

*

Kõneldakse, ühtlus olevat võimata, sest alati leiduvad inimesi, kes tugevamad ja targemad teistest. Nimelt seepärast, et ühed inimesist on tugevamad ja targemad teistest, ütleb Lichtenberg, ongi tarvis, et neil kõigil oleksid ühtlased õigused. Kui peale mõistuse ja tugevuse vahede ka veel õiguste vahed oleksid, oleks tugevate ülekohus nõrkade vastu veelgi suurem.

Tolstoi.

Kodanik, kosinud printsessi, ümbritses teda hiilguse ja kuulsusega, kuid asjata: printsessile paistis kõik tühine, kõik tähelepanuvääritu, sest alatasa seisis ta meeles tema kõrge päritolu. Nii ka hing — ümbritsegu küll inimene teda kõigi maisete mõnudega, ta ei rahuldu, sest et on taeva tütar.

Talmud.

*

Ekstiarvamises, et meie tegudel loomade suhtes mingit kõlblist tähtsust pole või, rääkides selle kõlbluse sõnadega, et meil loomade ees mingid kohustusi pole, selles ekstiarvamises avaldub imestamisväärt toorus ning metsikus Schopenhauer.

*

Palju kõnelevad need inimesed, kes vähe teavad; teadjad aga vaikivad.

Rumal peab kõike, mida teab, väga tähtsaks ja tahab seda kõigile jutustada. Kuid teadev inimene näitab oma teadmisi harva. Ta võiks palju öelda, aga vaikib, teades, et veel enam võidakse öelda pärast teda.

Rousseau.

*

Kes kartlikult muretseb elu alleshoidmise eest, ei saa kunagi temast rõõmu tunda.

Kant.

Paberosside kuninganna „**Viola**“ 20 tükki 30 marka
A/S. „Laferme“

MÕNDA EESTI ESIMESEST AJAKIRJANIKUST.

PILK J. V. JANNSENI ILMAVAATESSE. TEMA LAHKUMINEK C. R. JAKOBSONIST.

Eesti esimene ajakirjanik ja ühtlasi esimene avalik tegelane kogu oma rahva teenistuses, J. V. Jannsen, on siamaale võrdlemisi rohkesti meie sule- ja kõnemeeste arutusaineks olnud. Teda on süüdistatud ja kaitstud, arvustatud ja ülistatud, nii kuidas kellegi maitse ja ilmavaade. Probleem ise—Jannseni tõeline isik—on siiski alles lõpulikult selgitamata, seda enam, et kõik materjaalid, mis temasse puutuvad, avalikuks käsitamiseks veel kättesaadaval pole olnud. Seda enam tohiks iga uus katse Jannseni isikule lähemale tungida, huvitav olla mitte ükski Eesti nüüdsele ajakirjanikkude põlvele, vaid igaühele, keda meie mineviku edenemisloo küsimused vangistavad.

Selles mõttes järgnegu siinkohal mõningad väljavõtted J. V. Jannseni elulooliste materjaalide kokkuvõttest*), mis püüavad pilku heita tema tõsisesse ilmavaatesse ning mõningaisse põhjustesse, mis tema lahkuminekukuks C. R. Jakobsonist kaasa mõjusid.

Peajoontes sai nende ridade kirjutaja Jannseni kirjutuste ja elulooliste materjaalide kallal tühnides kirjeldatavast muidugi samasuguse mulje, nagu teisedki, kes viimasel ajal teda on lähemalt kirjeldanud (A. Jürgenstein, V. Reiman j. t.). J. V. Jannsen oli rahulik ja rahuarmastaja, leplik ja lepitusesobitaja igalpool, kus see aga vähegi võimalik näis. Kuid ei puudu ühtlasi ka tõusu ja mõõna silmapilgud selles tema üldises meelelaadis. Huvitavamaks tõus silmapilguks Jannseni meeleolus oli lühikene ajajärk pärast esimest, 1869. a. laulupidu, mis teatavasti Jannseni enese valulaps, tema visa ettevalmistustöö ja vankumata püüdmiste vili.

Rohkesti pilget, kahtlustamist ja vastutöötamist tuli J. V. Jannsenil laulupidu korraldustööde ajal sakslaste poolt üle elada. Ei või ometi põhjuseeta olla tema tütre L. Koidula sõnad Kreutzwaldile, milles seletatakse:

„Oli ometi pidu president (Villigerode. A. T.) kõige suurem pidu vastane! Sest saaks väike raamat, kui ma teile kõiki neid sündmusi, kõike seda kibedat võitlust enne ja pärast pidu ja pidu ajal kujutama peaksin. Ja nüüd? Elagu ühendus, mis meie maa rahvaste vahel valitseb! Ah, see on üks alatu sugu! Ma tahaks teada, mitu Diogenese laternat siin tarvis läheks, et nende hulgast ühte me e e s t leida! Kui

nad mitte nii väga lapselikud ei oleks, ise arva ma, et neid ära ei tunta, võiksid nad kannatuse lõpetada. Et rahva juhatajate hulgas veel meli leiti, mis küll otsijale omalegi ootamata tuli, see päästis pidu“.

Nii siis — kõigest vastutöötamisest hoolimata — J. V. Jannsen võitis. Pidude peeti ära ja niisuguse tagajärjega, et mõtte algataja, õhuta ja teostaja pärast seda kaljukindlalt kinnitada usaldab: „S e d a Eesti rahvast, kes nüüd oma juubelpidu peab, ei tee keegi enam päris-orjaks“. Ja ühtlasi leidis Jannsen, et piduga saavutatud on ka lugupidamise tõstmine eestlaste vastu: „Meie tunneme mõnda, muidu auväärt meest, kes enne pidu, et meie rahvast ei tunnud, nende laulust ei teadnud midagi mõelda, neist kõiksugu paha kartsid, ja neid, kes pidu asutasid, kerglaseks pidasid. Võta nüüd Saksa zeitungi näpu vahele missugust tahad, igaühe seest leiad tunnustust, et Eesti rahvas oma esimest laulupidu ausal viisil on pidanud“ (E. P. 29, 1869.). Veel selgemini kõneleb pidu otsekohe-nähtavatest tagajärgedest Koidula Kreutzwaldile:

„Kuidas peab siin mehe süda, mis oma rahvast tõsiselt armastab, uhkusest ja lootusest paisuma, kui ta nende viimaste päevade peale tagasi vaatab! Teie vaadake ainult neid vankuvaid, poolikuid eestlasi, kes iialgi ei teadnud, kas nad õiguse pärast sakslased olid, või venelased, või liivimaalased, või baltlased, või veel muud midagi? Kuidas nad nüüd korraga eestlaste ridadesse tungivad, omale sinna aseme võtavad, mis nad miskagi ära teeninud ei ole! Eestlaste seisukord peab hea olema, kui isegi sugusalgajad teist korda sugusalgajaks saavad. Nüüd on papa neile ülem vägimees, nüüd, kus see „pettuse asi“, kusjuures „ühe mehe edevus“ süüdi oli, nii ootamata ladusasti ja vastupunnimiste ning kiusamiste peale vaatamata nende soovimiste kiuste õnnelikult korda on läinud.“

Laulupidu hea kordaminek tõi Jannsenile eneselegi mitmeti äratust ja julgustust. Sellega algab ühtlasi tihedam kokkupuutumine rahvuslusest meelest kantud Soome (ja ka ühe Ungari) haritlastega, kes lalupidu ajal Jannseni külalisteks olid ja kelle kaudu alus pandi vaimlisele „Soome-Eesti sillale“.

Peale lalupidu märkame J. V. Jannseni poolt kohe julgemat väljaastumist kui enne seda. Vene valitsejate piirita ülistamise asemel kuuleme nüüd näit. kaunis õiglast arvustust 1819. a. „priiuse“ üle, muu seas sõnades: „Paraku pol-

*) Umub lähemas tulevikus A. Orgi kirjastusel eriraamatuna, pealkirja all: „J. V. Jannseni elulugu ja tegevus“.

AFGANISTAN.

Vaevalt võis eeldada, et Afganistan niivõrd võiks muutuda mõne vähese aasta jooksul, nagu see sündinud viimaseil aastail. Afganistan moodustab omapärast segu vanast ja uuest kultuu-

Afganistani emir Aman Ullah Khan.

rist, midagi nagu pool-Aasiat pool-Euroopat. Afganistanlased pidasid visalt kinni vanadest traditsioonidest, eriti praktilises elus, kuna täna igale võõrale kohe silma torkab kõige pealt loobumine vanust kombeist riietumises. Traditsiooniline endine lahtine hommikumaa ülikond on vahetatud õhtumaa moodsa lõikega riide vastu.

Endine sakkuspeaga, metsiku ilmega sõdur erepunases ja -sinises eraldub tugevasti tänasest siledaks aetud näoga sõdurist tumerohelises mundris. Palju kantakse Euroopa riideid ka Afganistani kodanlisis ringkondis. Euroopa kultuur on ka sinna murdnud tee. Jalgrattasõitjaist kubisevad tänavad. Õhk kajab automootorite hundamisest. Igalpool näed uusi toredaid lossitaolisi ehitusi.

Seda kõik saatis korda uus emir Amir

Afganistani saadik Moskvas Ghutan Nahi Khan, käis läinud suvel Tallinnas.

Amanullah Khan, kes aastal 1919 järgis oma isa, ja valitsejana palju uuendusi läbi viis. Enne teda ei olnud Afganistanil seda vabadust välispoliitilises suunas, mis nüüd. Praegune emir ehitab uut ülikooli Kabulis.

Afganistan nagu muudki hommikumaa riigid on ärganud ja sirutab välja käed, et tegelikult kaasa aidata oma riigi uueksloomisel, — ja leiab küllalt aatelisi ülesandeid seks. Prantsuse revolutsioon pööratas Euroopa rahvad erguks, Vene revolutsioon saab äratama Aasiat.

Dalip Singh Gill.

nud esiotsa ka suur asi. Priiuse olime küll saanud, Jumal andku õndsale keisrile rahulist hingamist, aga maa tõmmati jalge alt ära, jäädavat paika polnud enam kusagil“. Ja ka mõisnikud saavad Jannseni suust, kes seni neisse peaaegu sugugi ei olnud puutunud, üsna kibedat tõtt kuulda: „Needsamad kärnerid, kes seda kallist taimet (s. o. priiust. A. T.) 50 aasta eest pidid istutada aitama, püüdsid teda ka kängus hoida ja närtsitada. Tema kasvamist jakosumist kardeti, seepärast oli ta mitmele nii vastumeelt... Kärnerid pidid käsuga peale seda taimet 50 aasta eest istutama, aga suurem hulk tegi seda vastumeelt. Kui nüüd muud ei võidud teha, siis püüti tema kasvu kängus pidada ja oksid ära kärpida, et ta kõrgeks ei tõuseks“. „Mitmel endisel piinajal võib küll meie pidurõõmu hõiskamine raske kuulda olla, aga peavad ära kannatama ja oma vanemate külvi lõikama, mis sedamööda kergem on, kuidas nemad ise vanemate paha enam ehk vähem püüavad parandada. On nüüd rahvas tänapäeval ka mõne hea asja juures, mis mõisnikkude poolt tuleb, veel kahtlane ja umbusklik, siis ärge pangu imeks: niisugused haavad on igavad paranema“.

Veel selgemini jätkub see toon Jannseni era- kirjades tollelt ajakirjalt. Nii kirjutab ta näit. ühe Jakobsoni kirjatüki puhul, mis „Eesti Postimehes“ ilmunud ja mille läbilaskmise pärast tsensorile peale käima hakatud, tsensor Suigusaarele 24. märtsil 1870:

„Ühe sõnaga ütleb tema (s. o. G. Schulz, Baltimaa ajalehtede ülelugeja ülema tsensuurivalitsuse juures. A. T.): „Õpetage rahvast riigi poole hoidma ja tehke sellest pikad jutlused“. Teise sõnaga jälle: „Ärge puutuge ritterite külge, nemad on trooni tugi etc.“, nagu just need ritterid ehk rüütlid mitte need ei oleks, kes kõige enam oma hallitanud õiguste ja pergamentide peale toetavad ja käte ning jalgega kõige vastu panevad, mis iial Vene poolt tuleb! Lugege nende maapäeva kirja keisrile, küllap sealt näete, kuipalju eestlastest ehk lätlastest on kõneldud. Üksi Saksa rüütlid ja nende õigus, see on nende A. ning O. Rahvas peab mitte keisri, vaid nende armust elama. Teie teate väga hästi, et mina sagedasti kokkuleppimist õpetan, aga mitte üksteise all, vaid üksteise kõrval. Mis üle kaebavad meie rüütlid? Mis üle peavad nemad nõu ja kirjutavad kirjasid? Mis vastu sõdivad nemad ja mispoolest peab Vene valitsus neile ülekohtut tegema ja neid rõhuma? Üksi selle üle, et neid oma loaga ülekohtut teha ja rõhuda ei lasta. Vene keiser, Jumal kaitsku teda, ei võta meie usku, meelt, keelt ega õigust, vaid kasvatab

seda, ja seep' see on, mis „võõraste“ verd sa-piga täidab ja neid karjuma ajab.

Räägime parem sellest, mis Teie peate vastutama. Jakobsoni kirja lõpetus on küll käre, aga mitte vale; ja et ta tõsi on, seepärast vihas-tab ja torgib ta nii väga. Tema nimetas neid, kes Eesti rahva üle valitsevad, „võõraks“ selle-pärast, et meie maal mitte mõisnikud ja rahvas ühte sugu ei ole, nagu Venemaal ja mujal. See teine sugu rahvas on ju viinategiad ja müüjad, mitte eestlased ega lätlased. Viinajoomist ja õnnetumat elu käseb tema oma seast raudkäe-ga välja pühkida, mitte „võõraid“, kes ju omaks võivad saada, kui nad tahavad. Mil on nemad ise rahvast „omaks“ nimetanud, ehk mil rahvas selle üle kaevanud?“

Ja samal aastal 28. apr. kirjutab ta Suigusaarele uuesti: „Kuidas seisavad Peterburi lood? Kas ülem trükivalitsus Teid rahule jät-nud? Meie rüütlid ei taha „võõrad“ olla. Mär-ka mehed! Nüüd on nad nr. 14 üle munavalus: rahvas saada kuulda, mis keiser neile ütleb, miks mitte seda, mis nemad keisrile ütlevad? Ets kae! Näitse, kon mihe ommava!... Mina ei usu mitte, et nende kiri rahvale kuulda sünnib ja rahvas sest selget aru saab, palju enam saavad pead vangutama, et keiser neid nii julgesti luba-nud rääkida. Ma palun, rääkige Grödingiga kokku ja andke Litanei Eesti keelde ümber pan-na ehk mitte? Mul oleks ei armsam kui ja. Rahval ei ole nende pikast aadressist mingit kasu. Nende hallitanud privileegiumid ei ole mitte rahvale tehtud. Neil on midagi kao-tada, mitte rahval.“

Nagu näeme, kõlavad siin pärast esimest üldist laulupidu, kuuekümnendate aastate lõpul ja seitsmekümnendate algul, Jannseni sulest koguni teistsugused toonid kui seniajani. Ühes rahva enesetunde kasvamisega oli kasvanud ka tema juhi enesetunne ja tema julgus. Et Jannsen ka enne laulupidu sakslaste üle sisse misset mitte nii rahuloleval arvamisel ei olnud, nagu tema avalikkude kirjutuste järele ajalehes sagedasti järeldada võis, tunnistab tema kiri Suigusaarele 10. augustist 1869, milles ta ju-tustab:

„Tsensoriga on mul Tartus alati palju kan-natada olnud. Et mina meie armulise keisri, tema valitsuse ehk riigi seaduste vastu iial üht sõna oleksin ütelnud ehk saaksin ütleva, seda ei ole keegi tsensor leidnud ega saa ka leidma; aga siin ei otsinud ega kartnud Saksa tsenso-rid mitte seda, vaid koguni muud. Ma võisin kirjutada mis tahtsin, mida lahjem ja tühisem, seda parem; aga niipea, kui ma meie Balti-ma a asjade külge puutusin ja neid mitte alati kuldset ei leidnud olevat ehk niipea kui juh-

tusin sest hingama, et meie pastorid, patronid ja parunid ka muud midagi ei ole kui inimesed, kes eksida ja ülekohtu teha võivad, omakasu otsivad ja alamatel kotti peas hoiavad ja ülearu koormat nende õlgade peale panevad, — oh sa kallis aeg, siis oli pagan sedamaid lahti! Tsensorist sai varsti paljas sakslane, kes ilma hinnata jutluse pidas. Juhtus siiski mõni keeldud sõna kahe silma vahel läbi minema, siis tuli üks ehk teine pastor ehk parun ja andis tsensorile sõnu, silmad parem lahti teha, et asi nõnda edasi ei läheks ja roomlased ei tuleks maad ja rahvast nende käest ära võtma...“

„Viimase 25 aasta sees on Eesti kirjavara üldse koguni teiseks läinud kui enne ja — ärge pange pahaks, kui jälle oma saba kergitan — iseäranis sest saadik, kui Eesti rahvale zeitungid hakkasid käima, mis aga jälle meie praeguse armulise keisri valitsuse all üksi võimalik oli ja veel on. Enne seda tulid meie raamatud üksi Saksa pastorite käest. See allik ei annud palju vett, ja mis ta andis, oli ainult Saksa keele ja meelega segatud; meie rahva intelligentsi ei aidanud see sugugi edasi, vaid rõhus ennem veel tagasi. Nüüd on lugu teine. Raamatukirjutajad on pea kõik eestlased, kes oma rahvast ja tema tarvidust selgesti tunnevad ja see on koguni teine tubakas.“

Tähendatud kirjade kaudu on meil õnnelik võimalus Jannseni tõsisesse meelsusesse natukene pilku heita, millest üksikud otsustused juubelpidu järele, nagu nägime, ka lehe veergudele vilksatasid. See oli meie maa „kõrgemate“ — „pastorite, patronide ja parunite“ — vastu, nagu näeme, märksa opositsioonilisem kui ta harilikult avaldus. Sellest ei tule aga nii aru saada, nagu annaks tähendatud opositsioonilisus Jannseni põhimõtete muutumisest tunnistust. Seda mitte. Ungari keeleteadlane Hunfalvy, kes 1869. a. laulupidu ajal Jannseni kodus viibis, avaldas oma pärastistes kirjutustes selgesti, et Jannseni põhi-vaated ka tol ajal samasugused olid nagu alati. Näit. kirjutab ta:

„Minult päriti õige palju Ungari olude üle ja ma sain aru, et niihästi Jannsenit kui ta tüdrit meie Frantz Deäki *) isik ja ta iseolu iseäraliselt huvitas. Mina aga juhtisin kõne ikka jälle eestlaste, nende püüete, ootuste ja tuleviku lootuste peale, mis mind väga huvitasid. Jannseni kindel arvamine on, et eestlased ainult sakslastega kokku leppides kasvada ja edeneda võivad; ta soovib aga sakslastelt rohkemat liginemist, et see lõhe kaoks, mis tänini veel nende

mõlemate selle maa kihtide vahel olemas on (minu harvendus. A. T.). Eestlane peab ka linnades mõjule saada võima; seltskonnas peab üheõiguslus valitsema; mis peale selle, jätab ta asjade arenemiskäigu hooleks. Tema on iga ühekülse ruttamise vastane ja ise järelandlik neile eelarvamistele, mille juured endisel ajal tugevaks on saanud ja mis mitte äkki ei või ära kuivada, mida aga vägivaldselt hävitada püüda halpus oleks; sest siis saaksid nad kas veel tugevamaks, või tungiks ka teisele, tervele maapinnale. Tema peasiht käib selle peale, et rahvast harida ja elavamaks, töökamaks teha.

Meie näeme, Jannsen, vahest Eesti haritluse (tsivilisatsiooni) peatõriist, on arukalt mõtleval, mõõdukas mees; tema tegevus võib niiviisi üksnes õnnistusrikas olla, sest ta ehitab ja ei hävita midagi.“

Nii siis — muutus ei olnud mitte põhivaadetes, vaid taktikas.

Teame ju, et C. R. Jakobsoni meie maa olude lõpulikku korraldamist nõnda ette kujutas, et viimaks kõik kolm Baltimaa rahvast, — eestlased, lätlased ja sakslased, — ühes meeles ja üheõigusliselt kodumaa kasuks sõbralikult koos töötavad, milleks ta tarvilikuks pidas Balti kopitanud ajaloolist korda võitlusega hävitada, kuna lootust ei olnud heaga midagi kätte saada. Seejuures uskus Jakobson Vene valitsejate toetust, Jannsen oma tänumeeles Aleksander II vastu nõndasamuti.

1870. a. algul kirjutab Jakobson, kelle julgematoonilised kirjad juba 1866. aastast saadik Jannseni poolt täieliku lugupidamisega lehte vastu võetud, „Eesti Postimehele“ kirja: „Kust tuli mullu nähtud väljarändamise tuju Eesti talupoegadele ja kuidas oli seesugune hull tuju üldse võimalik?“ Kiri on kaunis äge ja Jannsen kahtleb, kas teda võib lehte lasta. Mitte põhimõttelikult ei ole ta kirja vastu (meie õppisime juba tundma Jannseni opositsioonilist meeoleolu sel ajal), vaid kardab, kas sellest ehk lehele tüli ei tõuse. Sellepärast saadab ta kirja enne tsensor Suigusaarele näha, nagu loeme tema kirjast Suigusaarele 28. aprillist 1870, milles ta küsib: „Mis Teie Jakobsoni väljarändajatest arvate, mida ma enne, kui olite näinud, ei julgenud ära trükkida?“ Suigusaarelt nähtavasti rahuloldava vastuse saamise järele ilmub kiri „E. Postimehes“ viimaks 27. mail, kusjuures käredate kohad temast maha on kustutatud.

Jakobson vastab tähendatud artiklis ülesseatud küsimise peale, et väljarändamise tuju rahva viletsast elujärjest tuli, ning et need sõgedused, mis sealjuures nähtavale tulid, rahva

*) Ungari avaliku elu tollaegne tähtsam tegelane.

viletsast õpetusest tingitud on, kuna koolid, kus eestlased õpivad, sakslaste ja kirikuõpetajate armust alles liig viletsal järjel.

Jakobsoni kiri tõi esile, nagu juba oodata võis, sama käremaid vastuseid kõstrite ja kirikuõpetajate poolt, millede peale ta julgelt ja mõjuvalt vastab, teravusi teravustega lüües. Viimaste eest on rahulik Jannsen kogu aeg hirmul ja püüab oma ees- ning järelmärkustes vaidlejad rahule manitseda.

Õpetajate vihavaen nende C. R. J. kirjade puhul tõusis Jannseni vastu, kes nad oma lehte vastu võttis, otse tormiseks. Koidula näit. kirjutab sellest Kreutzwaldile: „Mis suurepäraline opositsioon see on, mis õpetaja härrad tänavu „Postimehele“ teevad. Teie ei oska seda arvatagi, papa! Võnnu, Urvaste ja Otepää kirikumõisad ja palju teisi ei võta tellimisi enam vastu ja mõned nendest tunnevad eneses koguni seda kosutatavat tungi sellest muudetud määrusest aulikule toimetusele kirjalikult teadustada ja ennast selleläbi toredasti naeruvääriliseks teha.“ Ning et alguses ka Jannsen seda pilkavat üleolekut pastorite üle tundis, näitavad tema seletused juhtkirjas „Kas meie oma Eesti rahva kooli ja muid asju mitte ilma purelemiseta ei võiks läbi rääkida?“ milles muu seas õpetajate kohta kirjutab:

„Kui aastat 15 tagasi, kus Eesti ajalehed liikuma hakkasid, mis ka mitte studeerinud allikast ei tulnud, mõned ütlesid: „oh, mis vilja võib niisugune metsavõsu kanda, noppigu suuremate puude otsast!“ siis oleme seda omal ajal küll mõistnud ja vait olnud; kui aga 1870. a. konverentsisid peetakse ja inimeste käest nõutakse, et „Eesti Postimehe“ peale süüdi peavad tõstma ja tema paturegistrid üles panema, et teda õiguse nimel hauda saata, siis on see ometi natukene enam kui naljakas! Kuida tuletab see väike asi nii palju suuri asju meele, kellest maailma ajaraamat täis on. Uut ei sünni palju päikese all; mis sünnib, on ka juba enne sündinud. Surelikud oleme kõik, aga ehmatuses enneaegu surra ei tohi: ega postimees ometi postinaine ei ole“...

Ja sama kirjutuse sellest osast, mis Jakobsoni kaitseks käib, ei või veel kuidagi järeldada lõhe otsustust Jannseni ja Jakobsoni vahel. Kui see aga 1871. a. algul siiski tuli ja Jannsen oma lehe Jakobsoni kirjadele sules, siis pidid sel oma põhjused olema. Kõige pealt võib olla, et õpetajate opositsioon — tellimiste vastuvõtmisest tõrkumine ja mõjumine „ülemate“ peale ehk tõesti nii tugev ja mõjuv oli, et Jannsen „E. Postimehele“ sellest tõsist kahju pidi kartma, asjaolu, mis temale, kes ainuüksi lehest elas, selle abil suurt perekonda

ülal pidas ja lapsi koolitas, loomulikult täitsa ükskõik ei võinud olla. Teine põhjus võis olla ka see, et Jannsen lehe lugejaid kaugeltki ühel meel C. R. J. poolt ei näinud seisvat. Palju kooliõpetajaid, kõstrid ja teisi avaldasid end avalikult tema vastu ja, — nagu „E. P-st“ näha, — vastaste arv näis isegi suurem olevat kui poolehoidjate oma. Jannseni seletused lahkumineku põhjustest 1871. suvel „Postimehes“ ilmunud Riia-Soome reisikirjas näivad neid oletusi tõendavat: „Aga kaasteekäija vedas mind ka tee lühenduseks tihti üle aedade ronima, kus ilmaasjata rõivaid rebistasin ja kellegile kasu ei saanud; ma tean küll, mis rätsepp nende parandamise eest on võtnud. Seepärast, kes ohakavedu ja meresügavuse mõõtmist kasuliku ja tarviliku arvab olevat, see tehku seda oma s'vankris ja oma lootikus, siis ei ole mul midagi sinu vastu; eks viimaks jää tõde ikka tõeks ja õigus õiguseks.“

Ja eriti seda, et Jannseni iseloom lubas mõnikord oma tõekspidamisi perekonna pärast (Jannsen oli seks liig armastaja perekonnaisa) ainelistele kahjukartustele ohvriks tuua, tõendab meile tema tütre Lydia kiri Kreutzwaldile, mis kirjutatud ühe selle etteheite puhul kirjaviisi asjas, ja milles muuseas seletatakse:

„Oleks minu isa alles üksik mees, noor ja jõudav, kel elu ja lootus õitsemas, kel üksipuhas, kas lugejad kümne ehk sadade kaupa oma teed lähevad, kes, kui leivapalukest ühel põlul ei kasva, nooruse ja lootuse peale teist harima võiks hakata: ma usun, ei, ma tean tõesti, olgu küll hakatus temal pisut võõras: ta ei viivitaks ometi aega, tegu ja mõtteid ühte kirja heita. Nüüd on temal pere toita, naine, lapsed katta, kasvatada, koolitada, ja uskuge mind austatud härra — kes ma ilma hooplemata end paremaks asjatundjaks võin nimetada kui kedagi muud — ei jää temale kellegi 12 kuhjaga korvitäit üle!... Siiski, oleksid asjad minu toimetada, vahest oleksin hoolimata küllalt, oma peaga asju talitades senikaua temaga vastu seinaga põrutada, kuni aulk kas seinas ehk — peas näha oleks. Et aga sedakorda asjad alles isa käes, siis ei või mina ka tema südametunnistust laita, kes teda sunnib omaste ja — ka lugejate pärast ennast mõne kibeda sõna alla heitma“...

Need Koidula sõnad lasevad meile J. V. Jannseni ja Jakobsoni lahkuminevast iseloomust mõndagi selgemas valguses paista. Kuid mulle näib veel, et rahu- ja leplikkuse-politika usku Jannsenis kinnitada aitasid ka mõned juhuslikud asjaolud, millede hulgas Eesti hõimude — ungarlaste ja soomlaste — esitajate ar-

vamised ja otsustused sugugi viimase tähtsusega ei ole. Eelpool kuulsime juba, missuguse huviga Jannsen nende seletusi ja arvamisi jälgis. Kuulsime ka, kuidas Ungari haritud mees otsustas, et Jannsen on „arukalt mõtleval, mõõdukas mees; tema tegevus võib nõnda üksnes õnnistusrikas olla, sest ta ehitab ja ei hävita midagi.“ Kuidas võis see Eestile sõbraliku ja sugulase rahva haritud tegelase suust kuulnud otsus Jannseni peale teisiti mõjuda kui ainult tema senist tööviisi ja seniseid tõekspidamisi kinnitavalt.

1871. a. teeb Jannsen 5-nädalase reisi Riiga ja sealt Tallinna kaudu Soome. Ta on seal kord varemgi käinud, nimelt 1841. a. suvel 22-aastase Vändra kantrina, mil ta oli alles kõigile tundmatu ja samuti ka ise vähe tähelepanev. Nüüd läheb ta sinna ärkava Eesti juhtiva seltskonnategelasena. Ta võetakse seal vastu kõigi poolt tähelepanuna, suure austuse ja lugupidamisega. Igalpool on Soome haritud seltskonna esitajad tal vastas, nendega vahetatakse mõtteid ja kaalutakse seisukorda, ning kõigist neist mõtteavaldustest ja tähelepanekutest leiab ta ainult õigekspidamist ja toetust oma vaadetele ning püüetele. Sellest kirjutab ta hiljem oma reisikirjades:

„Soomemaal on sellepoolest nii mõnus lugu, et seal tõesti kaks keelt ja üks rahvas on... Seal ei ole ka soomekeel mitte enam nii populaarsus.“ Pisikesi nägemisi soomlaste ja rootslaste vahel tulevat vahet vahel ka seal küll ette, kuid need õiendatavat kõik ilusasti omavahel ära, ilma et nad rahu rikuksid ja vaenu külvaksid. „Et aga keegi peaga läbi sein tungiks ja teisi sedasama sunniks järele tegema, ei ole ma Soomemaal mitte näinud. Kelle suust nad seda nõu kuulevad, seda peavad natukene vaimuhädiseks, raputavad pead ja pööravad kahetsedes selja.“

Hämeenlinnas on Jannseni vastuvõtjaks ja saatjaks kohalik kirikuõpetaja, kellega koos viibides ta vaimulikkude ja rahva vahekorraga tutvuneb ning heameelega leiab:

„Kõige lõbusam oli kuulda ja näha, et seal karjase ja karja vahel nii terve ja väärimatu usaldus valitseb. Karjane mõtleb nagu kari ja ümberpöörduvalt, kari nagu karjane, kumbki ei olnud vaheseina vahel, ehk küll karjaste seas veel rootslasi on. Miks ei võiks see igalpool mitte nõnda olla?“

Ning talupoegade ja mõisnikkude vahekor-

rast leiab ta pärast austuslõunasöögil viibides ühes mõisas:

„Siin olen nüüd heameelega näinud, et Baron ja Bauer väga hästi ühte lauda sünnivad, kui üks ilmaasjata tore ja teine harimata kare ei ole. Mõlemad Soome peremehed olid, nagu ma südamest sooviksin, et kõik Eesti peremehed juba oleksid. — puhtad, haritud inimesed, kelle süda, keel ega käed enam kohmetanud ei olnud, ilma et nemad muud oleksid tahtnud olla, kui mis nad olid, auväärt ja aupaklikud taluperemehed, ilma toreduse ja koera alanduseta. Aga austatud paruni härra poolt, kelle külalised meie kõik olime, ei paistnud ka muud, kui värvimata lahkus ja naaberlik haritud osavõtmine välja, mis sundimata aupakliku armastust äratav. Kõike seda vastastikku usaldust oma silmiga pealt näha oli mul nii kosutav ja lõbus, et ma vagusi õhkasin: Rahu Jumal, lase niisugust rahu usaldust isamaa tõsiseks õnneks ka meie maal suur- ja väikepõllumeeste vahel tärgata ja kasvada! Kadugu ühelt poolt kõik kadedus ja umbusaldus ja elagu vabadus ja õigus kõige meie isamaa ja rahva õnneks.“

Niisugused on muljed ja tähelepanekud, millega J. V. Jannsen tagasi pöörab Soomest. Jõuab tagasi — ja avaldab oma lõpuliku lahtiütlemiskirja C. R. Jakobsonist. Ta on oma tõekspidamiste üle nüüd kaljukindel. Ta on kuulnud seal, Eesti haritud venna de juures, oma vaadete ja tööviisi tõekstunnustamist, on näinud ise rahu ja sõbralikkust kahe isekeelse rahva vahel, mille kättesaamiseks suuremat võitlust tarvis ei ole olnud, miks ei võiks see siis ka kodumaal kõik niisamuti rahulikult kättesaadav olla. Seda vahet, et Soomes kunagi orjusaega jne. ei ole olnud ja selle järele ka võitlust üksikute kopitanud vahekordade ning eesõiguste murdmiseks ja hävitamiseks, Jannsen Soomet meie kodumaaga võrreldes kahjuks ei osanud märgata ja sellest tarvilisi järeldusi teha, vaid lootis ka siin rahuliku manitsemise ja ainult rahva õpetamise ning harimise teel kõigega toime saada ning asus nüüd sest peale peajasjalikult ainult selles sihis oma tööd jätkama.

Kuid eksis, sest sellega algas peale ühtlasi järjekindel möön Jannseni elus ja tegevuses: tema järkjärguline kõrvalejäämine Eesti avaliku elu näitelavalt.

A. Tammann.

Tartus, 26. X. 23.

RAAMATUST JA RAAMATUKOGUST.

Aabitsat mäletab oma lapsepõlve aegadelt igaiks, olgu sellega head või halvad mälestused seotud. Ning pärastiski elus oleme väga sagedasti kokku puutunud ühel või teisel viisil trükitud sõnaga. Igapäises elus kohtame raamatut alatasa ja igalpool. Ta on saanud meie aja inimesele tarvilikuks nagu igapäevane leib. Raamat on lihtsalt möödapääsematu meie elus, see on eluga nii seotud, et ei saa kujutada meie XX aastasaja kultuuri lahutamatust.

Käesoleva kultuurini oleme jõudnud raamatu kaasabil. Nii nagu kõne eraldab inimese loomast, nii raamat metsmehe kultuurinimesest. Suusõnalise edasiandmise juures mõte muutub, moonduv, läheb kaotsigi ning tema levimisel on väga väikesed piirid. Kirjutatud sõna on aga püsiv, muutmatu ja kättesaadav; värske ja otsekohene aegade ja inimeste muutudes. Aastasajad mööduvad ja inimpõlvad kaovad. Püsimine jääb ainult nende vaimutöö tähtsam viili: ideeilmade rikastamine millegi uue läbi.

Raamatuga ühes on ka raamatukogud arenenud. Raamatukogu tähtsa asendi kultuurtegurite seas määrab tema edu suurus inimvaimu kirjas avaldatud mõtete kogumises, hoidmises ja levitamises. Raamatukogudele võlgne me kõik, mis omame mineviku mõistmiseks. Ta on säilinud meile selle osa kirjandusest, mis päästetud minevikult.

Kuid raamatukogu tähtsus ei seis ainult mineviku uurimises, samuti on ta tähtsam allikas kaasaegse kultuuri uurimiseks, oleviku mõistmiseks.

Viimasel ajal on raamatukogude arenemine läinud kiirtempo ja teinud suuri edusamme. Nüüd on igal haritud intelligentidel isikul juba oma mingisugune raamatukogu, kuid praeguse — raamatukogu — nime all ei mõistagi meie enam väikesi ühe isiku kogusid, vaid arutleme selle laiema tähenduse juures. Raamatukogu on ainult kogu raamatuid, mis mingi põhimõtte järele kogutud ning mingi ühtlase süsteemi järele korraldatud, korrapäraselt kohtadele asendatud, kataloogide ja nimekirjadega varustatud jne. jne., et ta igal silmapilgul oleks kõigiti tarvitamiseks valmis. Raamatukogude korraldamise ja valitsemise õppimine on paisunud mitmeharuliseks eriteaduseks, mida mõnes ülikoolis sellena õpitaksegi. Nii näit. peetakse Göttingeni ülikoolis raamatukoguteaduse üle loenguid. Ameerika Ühisriikides — kui moodsa kultuuri üldse ja moodsa raamatukoguteaduse eesotsas sammujas eriti — on suurepärase erikooli selleks olemas.

Raamatukogudel on õieti kaks funktsiooni täita: hoida raamatuid tulevikule ja võimaldada oleviku inimesele nende tarvitamist, s. t. raamatu säilimine (passiivne ülesanne) ja levitamine tarvitada andmisena (aktiivne ülesanne). Oma tarvitajaskonna järele jaotades võiksime esitleda järgmisi rühmi:

- 1) rahvaraamatukogud,
- 2) ülikooli- ja kooliraamatukogud,
- 3) spetsiaalraamatukogud,
- 4) arhiiv- ehk rahvuslikud raamatukogud,

ka n. n. provintsiaalraamatukogud. Asudes lähemale vaatlusele võime neid kitsamalt eritleda. Siiski peame silmas pidama, et tegelikult puhtaid tüüpe vähe leiame. Ikka on kas paar tüüpi ühinenud või täidab üks tüüp osalt ka teise ülesandeid. See oleneb mitmeist põhjuseist, millede seas üks tähtsam on ökonoomiline.

Rahvaraamatukogud on, nagu selle nimigi näitab, laia publiku tarvis, tarvitada nii haritule kui harimatule, isegi rohkem viimasele, kuna tema siht on aktiivne didaktilis-pedagoogiline. Ta ei ole kitsaks teaduslikuks uurimiseks, vaid üldiseks tarvitamiseks, huvi äratamiseks, kasvatamiseks, rahva kultuuristamiseks. Sellepärast, iseloomult nii aktiiv olles, ei pea ta leppima ainult raamatute kogumise ja väljajagamisega, vaid peab kasvatama huvi enese vastu, looma tarvitajaskonna. Sisuliselt peab ta alati tarvitajaskonda silmas pidama ning selle huvides talitama. Rahvaraamatukogu on täitsa oleviku jaoks. Tema kõige alam tüüp on n. n. rändararaamatukogu, mis raamatu otse rahvasse viib. Need on suured kastid, mis 20—100 köidet sisaldavad ja mis keskkorralduse poolt soovijatele isikutele või asutustele koju kätte saadetakse teatud soovitud ajaks tarvitamiseks. Muidu oleneb rahvaraamatukogu suurus linna või teise ülalpidaja kogukonna üksuse majanduslikust seisukorrast. Rahvaraamatukogude kodumaa on Ameerika, kes aru on saanud kui tähtis on teaduse ja kultuuri rahvasse imbutamine, kultuuri demokratiseerimine ja rahva üldise kultuuri tasapinna tõstmine ja ühetasastamine raamatukogude läbi. Ameerika on sellasena õieti selle tüübi loonud, arendanud ja õitsele viinud. Seal on tekkinud suurepäraseid, miljonitesse ulatavate raamatute läbikäiguga raamatukogud, eeskujuliku korraldusega, toredate hoonetega, mugavate lugemissaalidega jne. jne.

Kuna Eestis esimesed raamatukogud alles 1860. aastate paiku tekkisid, on ka meie rahvaraamatukogude iga õige väike. Suuremal mää-

ral hakati neid asutama alles peale iseseisvumise. Nüüd loetakse neid üle 400. Nende ülalpidajaiks on suuremalt jaolt haridus-, raamatukogu- j. m. seltsid, mis raamatukogule valitsuse poolt raamatute näol abi saavad. Need raamatukogud on aga väga väikesed, ainult sadadesse köidetesse ulatavad ja nad on väga mitteühtlaselt üle maa ära jaotatud. Kuid nende areng on alles algamas ja loota võib, et liikumine aegapidi suuremat hoogu võtab.

Spetsiaalraamatukogud on kitsapiirilised, harilikult mitte avalikud, määratud väiksemale, kindlalt piiritletud tarvitajate-hulgale; omavad raamatuid ainult mingilt erialalt, on mitmesuguste erisihhtidega. Nende suurus on väga mitmekesine. Nende ülesanne on siis osalt kasvatamine (näit. pimedate, kes teisi r.-kogusid tarvitada ei saa), osalt pedagoogiline ja teaduslik (näit. ülikooli üksikute instituutide kogud, teaduslike seltside kogud).

Meie suuremad spetsiaalraamatukogud on: Estl. Literärische Gesellschaft'i kogu Tallinnas 42.000 köitega, riigiraamatukogu 28.000 köitega, edasi Õpetatud Eesti Seltsi, „Vanemuise“ j. m. kogud. Nende seas on Estl. Lit. Ges.'i raamatukogu üldse kõige suurem Eestis, peale ülikooli raamatukogu ja sisaldab väga palju väärtuslikku Balticat.

Ülikooli raamatukogul on oma kindel eesmärk: raamatute hankimine teaduslikuks uurimiseks. Tema tarvitajaskond on piiratud, sest tema kõigile avamine tooks ainult soovimata segadust ja ajakaotust. Ülikooli raamatukogu kitsamas mõttes on professorite, õpetajate aparaat teadusliku uurimismaterjaali muretsemiseks ja üliõpilaste teadusliku õpingu võimaldamiseks ülikooli juures.

Meie Tartu ülikooli raamatukogu on ka üks suuremaid ja võrdlemisi vana, kuid seegi ei vasta enam mitmel põhjusel praeguse aja nõuetele, kõige pealt ruumide suhtes mitte. Ta loeb praegu eneses umb. 500.000 köidet, neist küll umbes pool väitekirju, peale selle käsikirjade ja gravüüride kogu.

Arhiiv-raamatukogul on teisist erinevad sihid, kuigi teda ühes ülikooli raamatukoguga võiks paigutada teaduslike r.-kogude rühma. Arhiiv-raamatukogu ei ole esimeses joones õpetamiseks, vaid tema peamine siht on kõike mineviku ja oleviku kirjavara korjata ja säilida järelilmale uurimise jaoks. Tema tähtsus seisab just selles, et ta võimalikult täielik oleks. Ses täielikkuse mõttes, et kõik teatud riigis ilmuv sinna kogutaks, sest meie ei tea, mis tuleviku teadusele kõik tarvilik on, peab püütama et kõik, ka olevikus tähtsusetu sinna kogutaks.

Arhiiv-raamatukogud on mitmesuguste nimede all, näit. rahvuslik, kuninglik, riiklik jne., pea igas riigis olemas, kuid nende arenemine on käinud igas paigas ise rada. Suurim neist on Pariisis asuv Bibliothèque Nationale oma 4 miljoni köitega. See sai alguse a. 1537, kui François I ühendas Karl V a. 1367 Louvre'i asutatud ja Blois's oleva Orleans'ide raamatukogud. See on sellest ajast peale aina kasvanud ja täiendunud. Köidete arvu poolest umbes sama suur, kuid hiljemini tekkinud ja kiiremini arenenud on Ameerika Ühisriikide Library of Congress Washingtonis. Väga tähtsa koha raamatukogude seas omab Londonis asuv British Museum'i raamatukogu umbes 3 miljoni köitega, kuhu peale anglosaksi vaimuvara veel mujaltki tähtsamaid ja kallimaid tooteid on muretsetud. Vene end. „Публичная библиотека“, mis alguses arhivaal otsustarbeks ei olnud mõeldud, omab umbes 2 miljoni köidet.

Meie arh.-raamatukogu ülesandeid täidab Eesti Rahva Muuseumi juures asuv raamatukogu. See on üks suuremaid Eestis ja Baltica omamise poolest kõige tähtsam. Köidete arv ulatab üle 30.000. Aluse sellele on pannud Eesti Üliõpilaste Seltsi raamatukogu. Kuhu ajal, mil rahva väiksempi eneseavaldus ja -tegevus oli kitsendatud ega võinud kujutellaugi arhiiv-raamatukogu, üliõpilased hoole ja anduvusega püüdsid koguda kõik, mis Eesti keeli ja Eesti üle ilmus. Sellest on võrsunudki praegune arhiiv-raamatukogu. Hiljem on see lisa saanud veel Eesti Kirjanduse Seltsi, Villem Reimani kogude läbi ja täiendatud Vene Teadusteakadeemia ja Avaliku Raamatukogu duplettidega, tsensori ja trükikodade arhiivist saadud raamatute, korjanduste, kingituste ja viimasel ajal ostude kaudu mõisnikkude raamatukogudest. 1920. a. peale saab ta sunnieksplaare. Ometi ei ole ta täielik. On raamatuid ja neid on koguni terve hulk, mis mainitud raamatukogus puuduvad.

Vaadates terve meie raamatukogu liikumise peale viimasel ajal, võime rõõmustavalt konstateerida, et see on hoogsas edenemises. Kuigi see nii mõneski paigas pole läinud nii nobedalt, kui seda soovitud on, kuigi on olnud väärsamme ja pettumusi, võib siiski märgata, et on olemas tendents edenemises. Meil on praegu üldse üle 600 raamatukogu umbes poole miljoni raamatuga, peale ülikooli ja koolide raamatukogude. Ajnuke koht, kuhu veel enam võiks sooviada aja arusaajat vabamat vaimu, oleks viimaks mainitu raamatukogu, kuid loodetavasti räägib siin ajavaim kord oma sõna.

T. Vaas.

NALI.

„Mul on naisega päris põrgu: hommikul nõuab ta raha, lõunal nõuab ta raha ja õhtul jälle raha.“
 „Jessus, mis ta selle rahaga siis teeb?“
 „Seda ma ei tea, sest ma ei anna talle raha.“

Kahju! Isa: „Näed poisu, olen suitsetamise — nii raske kui see mul ka ei olnud — maha jätnud, kõik selleks, et sa klaveritunde võiksid võtta.“
 Poeg: „Kui kahju, isa! Hakka parem jälle suitsetama.“

Võimata. „On teil võippiima?“
 — Võippiima? Ei.
 „Siis lubage mulle margariinipiima.“

Sisurikkam. Naine: „Kas sa ei leia, et minu keedetud supp seekord palju sisukam on kui varem?“
 Mees: „Jah, ühe juuksekarva võrra.“

PAIN NORMAL

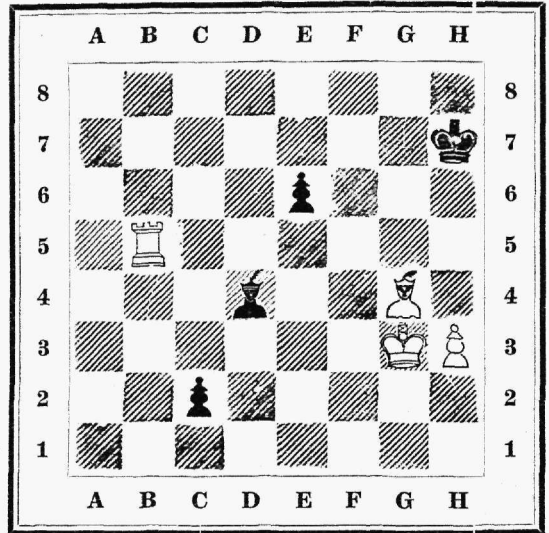
Kont ei ole korras?

Sõõge tõrkesti maitsevat „Pain Normal“? See uus omapärane terviseleib korraldab üldist seedimist, tervendab kõhuhaigusi ja kõrvaldab kergesti koguni alatise kõhu kinnioleku. Paljude arstide poolt heaks kiidetud.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükikoda, Pikk uul. 2.

MALE.

Lõpumäng nr. 2.
 Kokku seadnud A. Troitzki.
 Mustad.

Valged.

Valged: Kg 3, Vb 5, Og 4, Sh 3.
 Mustad: Kh 7, Od 4, Sc 2 ja e 6.
 Valged algavad ja võidavad.
 Peamängus jääb valge kuningas suitsu (patt)

Õiged lahendused ülesande nr. 1 jaoks saatsid: T. Kibar (Vändrast) ja Joh. Tiivas (Rakverest).

Õiendus. Ülesandes nr. 2 peab d 6 ruudul valge vanker juure lisatama; b 5 ruudul peab, nagu diagrammis tähendatud on, valge ratsamees olema.

A. B.

Sellel „Ao“ numbril on kaasas flösvõte skulptor J. Koorti graniitkujust: Eesti neiu.

Vastutav toimetaja Ed. Hubel.
 Väljaandja: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.

Kuld käe- ja taskukellad, parematest Shveitsi vabrikutest, odavalt saadaval

Uuk'i kellasepaäris

Narva m. 4, Tallinnas,

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse

kirjastusel ilmunud raamatute

nimekiri.

- Jaunart Jauram.** Lasteraamat. K. A. Hindrey. Hind 70 mrk.
- Jaunart Jaurami jõngermannid.** Lasteraamat. K. A. Hindrey. Hind 65 mrk.
- Jõngermannide jandid.** Lasteraamat. K. A. Hindrey. Hind 60 mrk.
- Minu kodust.** Lasteraamat. J. Lattik. Hind 130 mrk.
- Laste Rõõm.** Laste ajakiri. Toimetaja E. Enno. Hind 15 mrk. üksik nr. Aastakäik köidetult 250 mrk.
- Füüsika.** I, II ja III jagu. M. Kesküla ja E. Maltene. Hind I jagu 300 mrk., II jagu 180 mrk. ja III jagu 250 mrk.
- Kaubateadus I.** A. Aljak. Hind 100 mrk.
- Kasvatuse radadel.** Kasvatuse õpetus. C. H. Niggol. Hind 630 mrk.
- Töökool ja õpekool.** Kasvatusteadusline teos. C. H. Niggol. Hind 50 mrk.
- Parlament.** Riigiteadus. H. v. Gerlach. Hind 35 mrk.
- Kuidas kunstlikult nooreks saada.** Loodusteaduslised uurimised. Professor Steinach. Hind 30 mrk.
- Minu mälestused.** Adm. Joh. Pitka memuaarid. Hind 225 mrk.
- Sõda Landesvehriga.** J. Poopuu. Hind 100 mrk.
- Nipet-Näpet.** Legendid, anektoodid ja tõsijuhumised. A. Jürgenstein. Hind 50 mrk.
- Vähkmann ja Ko.** Fõljeton. O. Luts. Hind 100 mrk.
- Tiibuse Jaak Tiibuse kirjavahetus.** Ajaloolised humoreskid. A. Kitzberg. Hind 60 mrk.
- Tiibuse Mari ajalikud laulud.** Ajaloolised humoreskid. A. Kitzberg. Hind 35 mrk.
- Au langenule.** Luuletused vabadussõja kangelastele. A. Kallas. Hind 200 mrk.
- Saatuse tujud.** Jutud Vene-Austria võitlustest Karpaatides. J. Mändmets. Hind 130 mrk.
- Punased lõunast.** F. Grass. Hind 60 mrk.
- Frithjof.** Norra rahvaeepos. Ümber jutustanud P. Grünfeldt. Hind 75 mrk.
- Meie jõumajanduse sihtjooned tulevikus.** Prof. A. Kink. Hind 40 mrk.
- Täielik malemängu õpetus.** A. Burmeister. Hind 135 mrk.
- Poiss ja Ibbikas.** Novellid. A. H. Tammsaare. Hind 100 mrk.
- Kolm muinasjuttu lastele.** Z. Topelius. Soome keelest M. Nurmik. Hind 50 mrk.
- Mida võiks igatiks suguhaigustest teada.** Dr. H. Rütman. Hind 75 mrk.
- Pärisosa.** Luuletused. M. Under. Hind 85 mrk.
- Käskivi.** Novellid. A. Adson. Hind 85 mrk.
- Eestlaste sugu.** M. J. Eisen. Hind 200 mrk.
- Kaubateadus 2.** A. Aljak. Hind 160 mrk.
- Immensee.** Saksa kirjandus Eesti koolidele. Th. Storm. Hind 60 mrk.
- Kadunud mees.** Ülipõnev jutustus. C. Bridges. Hind 160 mrk.

Pealadus :

Mooses ja prohvetid. Usuteadusline töö. Ed. Tennmann. Hind 200 mrk.

Laenatud naine. Jutustus Ameerika miljonääride elust. O. Höcker. Hind 50 m.

Keedu ja majapidamise juht. A. Tannebaum. Hind 140 mrk.

Marsi elanikud. Humoreskid. Tõnu Tõres. Hind 25 mrk.

Riigileu põhjooned. G. Laurentius. Hind 100 mrk.

Individualism. G. Laurentius. Hind 65 mrk.

Kõlbluse jumal. Näidend. K. Laurberg. Hind 40 mrk.

Pealadus T. E. K.-Ü. „Päevalehe“ raamatu- ja kirjutusmaterjaalikaupluses Jaani t. nr. 6, Krediit Panga majas, ja kõigis „Päevalehe“ abitalitustes. Saadaval kõigis paremates raamatukauplustes.

**Ainukene korralikult iga nädal ilmuv rahvalik-teaduslik
ja ilukirjandusline pildiajakiri**

A G U

Tellimine 1924. a. peale avatud

Ühe aastaga on ajakiri „AGU“ nii lahkelt vastuvõttu leidnud ja nii rohkesti lugejaid võitnud, et väljaandja osa-ühisus ja toimeetus endid kohustatud tunnevad olevat eeloleval aastal veel suurema hoolega ajakirja huvitavuse ja sisu väärtuse tõstmise eest hoolitsema.

„AGU“ on esimesel aastal oma kaastöölisteks võitnud suurema hulga tähtsamatest Eesti kirjanikkudest ja nooremaid ning vanemaid teadlasi. See on vaimliseks kindlustuseks ajakirja „Ao“ väärtuse, mitmekesisuse ja huvitavuse tõstmisel. See võimaldab meile ülesande eduka täitmise: kirjandust, teadust ja kunsti rahvalikul kujul rahva sekka laiali kanda.

„AGU“ toob 1924. a. iga numbriga värvi-**rükpildid** Eesti või väljamaa tähtsamate kunstnikkude maalist. Kuna kunstnikkude pildid muidu kümned või sajad tuhanded maksavad, nende reproduktsioonid aga eraldi ostes sajad margad, saavad „Ao“ lugejad neid ilma hinnata ja võivad nendega oma kodu kaunistada.

Peale selle toob „AO“ iga number hulga pilte kõigist tähtsamatest sündmustest. Iseäranis tahame eeloleval aastal sündmustest ja tegelastest Eestis pilte tuua.

Igas numbris paar **naljapilti**. Igas numbris toob „AGU“ ühe või kaks lühemat **huvitavat juttu**, algupärast või tõlget.

Igas numbris mitu **rahvalik-teaduslist** arusaadavalt ja huvitavalt kirjutatud **lugemist**, mille juures seletavad **pildid**.

Igas numbris „**Mõndasugust**“, mille alla koondatud huvitavad nudised kõigilt teaduse-aladelt ja igasugu huvitavad lühemad palad, mida keegi lugemata ei jätta.

Valitud **nalj** ja **naljapildid** Euroopa parematest naljalehtedest.

Igas n-ris **male**-osakond.

Uuest aastast algab „AOS“ haruldaseilt põnev romaan

„VIIMNE PÄEV“.

Suured katastroofid (sõjad, maavärisemised, revolutsioonid j. m.) on juba ligi kümme aastat rahvaid põnevuses hoidnud ja ennustused ilma lõpu kohta lähevad ikka sagedamaks. Kuidas maailm hukka läheb ja mis sugune meeolelu inimkonda ja üksikuid inimesi viimse päeva eel valdab, seda kirjeldatakse nimetatud romaanis haruldase tõsiduse, elavuse ja põnevusega.

„A O“ tellimise hind:

ühes kuus	120 mk.
kahes „	240 „
kolmes „	360 „
kuues „	720 „
Üksik number	30 „

Tellimisi võtab vastu „Päevalehe“ kontor, Tallinn, Pikk t. 2. Peale selle võib „AGU“ tellida raamatukaupluste ja kõigi vabariigi postkontorite kaudu.

Kirjade aadr.: Tallinn „Agu“.

Väljaandja:

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus („Päevaleht“)